

Tallinna Ülikool
Germaani-romaani keelte ja kultuuride instituut
Tõlkekoolituskeskus

Kersti Möldre

**TÕLKETARKVARA JA SELLE ÕPETAMINE
TÕLKEMAGISTRANTIDELE. PRAEGUNE SEIS, OOTUSED
JA VAJADUSED GILTI KONTEKSTIS**

Magistritöö

Juhendaja:
lektor Arvi Tavast

Tallinn 2008

SUMMARY

Translation Technology and Teaching It to Students Acquiring Master's Degree in Translation: Current Situation, Expectations and Needs in the Context of GILT

Computer-Assisted Translation (CAT) tools are now widely used by translation companies and other organisations throughout the world. Technical translation is no longer a private, individual activity, but a public, highly technical activity where the translator is part of a production chain. Multilingual documentation is seen by the market now as a key component of the end product, essential for deployment in new markets. As a result, the translation process needs to be standardized and integrated with the rest of the industrial process. So the largest users of CAT tools are probably found in the field of software and web localisation. In addition to translation memories there are now a range of other assisting computer-based systems to support localization, which is a part of GILT – globalization, internationalization, localization and translation.

The aim of this master's thesis is to investigate the background of CAT tools, to establish how do the processes the translators are involved in look like and to find out the educational needs for computer-aided translation skills to postgraduate translation students.

To find out where and how much do the translation companies use translation technology and which translation technology skills they are expecting from translators with MA in translation studies, interviews were carried out in almost 40 Estonian translation offices.

The answers allow to conclude that most of the Estonian translation companies use translation software, but more than exact and deep translation software specific skills they expect post graduated translators to have good general computer skills and ability to learn.

Master's thesis is written in Estonian, is divided into six chapters and contains 62 pages.

Keywords of the thesis are translation technology, teaching of translation technology, CAT tools, translation, localization, internationalization, globalization, GILT.

SISUKORD

SUMMARY	2
SISUKORD	3
Sissejuhatus.....	4
1. Terminitest	7
2. Tõlketarkvara kujunemine, ajalooline ja lingvistiline taust.....	9
3. Tõlketarkvara kasutamine.....	12
3.1 Praegu kasutusel olev tõlketarkvara	12
3.2 Tõlketarkvara kasutusala.....	14
3.2.1 Lokaliseerimine	17
3.2.2 Internatsionaliseerimine	25
3.2.3 Globaliseerimine	29
4. Tõlkekoolitus tõlkija instrumentaalse pädevuse aspektist.....	31
4.1 Tõlketarkvara valdamine kui tõlkija instrumentaalne pädevus.....	31
4.2 Tõlketarkvara õpetamine.....	33
4.3 Tõlketarkvara õpetamine Eesti ülikoolides.....	38
5. Empiiriline uurimus „Tõlketarkvara kasutamine Eesti tõlkebüroodes ja tõlketarkvara koolitusvajaduse määratlemine Eesti tõlkebüroode hinnangu põhjal”	42
5.1 Tõlketarkvara kasutamine Eesti tõlkebüroodes.....	44
5.2 Eesti tõlkebürood tõlketarkvara koolitusvajadusest	46
6. Järeldused.....	48
6.1 Üldised ITalased teadmised, tõlkemälud	48
6.2 Terminihaldus.....	48
6.3 Lokaliseerimine	49
6.4 Praktika	51
6.5 Internatsionaliseerimine, globaliseerimine	51
6.6 Projektijuhtimistarkvara.....	52
Kokkuvõte	55
KASUTATUD KIRJANDUS	56
LISAD	60
Lisa 1. Küsimustik.....	60
Turg ja teenused	60
Büroo ja töökorraldus	60
Suhtlus	60
Koolitus ja tagasiside.....	60
Tõlkija valik	60
Kvaliteet.....	61
Arvestus ja tasud	61
Tõlkeabiprogrammid	61
Lõpetuseks	61
Lisa 2. „Projekti ettevalmistamise ja projektitarkvara“ aineprogramm	61

Sissejuhatus

20. sajand on muutnud tõlkimise olemust enneolematul määral. Kommunikatsioonivõimaluste arenemisega rahvaste vahel on tõlkijate roll suurenenud ning põhiline töövaldkond võtnud uue suuna. Minevikus tõlketekstidest suurimat osakaalu omanud religioossed ja kirjanduslikud tekstid on loovutanud oma juhtpositsiooni majandus-, tehnika-, teadus-, õigustekstidele (Snell-Hornby 1994).

Tõlkemahtude ja tarbetekstide osakaalu suurenemine 1940. aastate lõpust peale on praeguseks ajaks tinginud selle, et head tõlkijat ei iseloomusta enam üksnes traditsioonilised omadused, nagu suurepärase keeleoskus ja teemavaldkonna tundmine. Lisandunud on tarbetõlkija jaoks veel üks möödapääsmatu oskus, nimelt tõlketarkvara tundmine. See on ühest küljest kasulik tõlkijale endale – suureneb töö kiirus ja paraneb kvaliteet. Teisest küljest on see tellijate nõue.

Turul kuulub toote juurde vältimatult mitmekeelne dokumentatsioon, ilma selleta pole võimalik uut turgu hõivata. Nagu ütles üks tõlkebüroo esindaja: "... tõlgid ... toodavad ju järjest ja nad ei võta enam seda (tööd) enam nii isiklikult ega üksikult ..." (AT05). Nii kipubki tõlkimine olema üha rohkem mitte enam põlve otsas tehtav käsitöö, vaid osa tootmisest, kuhu on tunginud tootmise reeglid – standardid, ühildumine ülejäänud tootmisprotsessiga ja tehnoloogia kasutamine. Mõnelgi juhul sõltub tõlkija töö saamine tõlkeabiprogrammide tundmisest.

Milline on tõlketarkvara kujunemislugu? Mil määral kasutavad tõlketarkvara Eesti tõlkebürood? Mis seisus on tõlkija? Milline on tema roll tootmisprotsessis? Kui põhjalikke teadmisi ja oskusi ootab temalt potentsiaalne tööandja? Kas magistriõppe läbinu saab oma töös tõlketarkvaraga hakkama või tuleks midagi rohkem või paremini õpetada? Kuidas mõjutab õpetamisvajadust GILT – globaliseerimine, internatsionaliseerimine, lokaliseerimine ja tõlkimine nähtuna seotud protsessina?

Need on küsimused, millele vastuste leidmine on käesoleva magistr töö eesmärk. Siinkohal olgu rõhutatud, et keskendutud on tarbetõlkijale ja tema erialastele oskustele.

Magistr töö jaguneb kuueks peatükiks.

Töö algul on toodud välja valik tõlketarkvaraga seotud termineid inglise, saksa ja eesti keeles ning nende levinud lühendid.

Teises peatükis antakse ülevaade tõlketarkvara kujunemisest, selle ajaloolisest ja lingvistilisest taustast.

Kolmandas peatükis tutvustatakse tänapäevaks väljaarendatud tõlketarkvara – alates tekstitöötlusprogrammide kuni keeruliste tõlkekorraldussüsteemideni – ja selle liigitusi. Lisaks sellele pööratakse tähelepanu tõlketarkvara kasutusale tekstiliikidest lähtuvalt. Pikemat käsitlust leiavad protsessid, milles on tõlketarkvaral asendamatu roll – lokaliseerimine, internatsionaliseerimine ja globaliseerimine. Lokaliseerimist ja internatsionaliseerimist käsitlevates alapeatükkides on põhirõhk protsessi kirjeldamisel, tõlkija rollil selles protsessis ning tarkvaralistel töövahenditel, mida tõlkija selle protsessi käigus vajab. Peatükis toetutakse suurel määral Bert Esselinki (2000) raamatule „A Practical Guide to Localization“, mida mitmel pool on tituleeritud lokaliseerimise piiblikks.

Neljas peatükk on pühendatud tõlkepädevustele ja tõlketarkvara valdamise kui tõlkija instrumentaalse pädevuse õpetamisele ülikoolis. Kajastamist leiavad erinevad seisukohad tõlketarkvara õpetamise meetodite, sisu, mahu, koha ja eesmärkide kohta. Vaadeldakse ka tõlkekoolitust andvate Eesti ülikoolide vastavaid õppekavasid, keskendudes tõlketarkvaraga seotud õppeainetele.

Et välja selgitada, kui võrd kasutavad tõlketarkvara Eesti tõlkebürood ning milliseid ootusi seavad nad tõlkemagistrantidele, osales magistritöö autor ulatusliku küsitluse läbiviimisel. Büroode küsitluse puhul oli tegemist grupitööga, mille käigus intervjuerisid Eesti tõlkebüroosid 6 magistranti ja üks doktorant. Seitset teemat esindanud küsimustele vastas ligi 40 tõlkebürood. Uurimuse meetod ja analüüs on esitatud töö viiendas peatükis.

Kuuendas peatükis esitatakse järeldused, mis põhinevad tõlkebüroode vastustel ja eelmistes peatükkides kajastamist leidnud teadlaste ja praktikute seisukohtadel ja protsessikirjeldustel.

Nagu toob välja Kristen Malmkjaer (2002), eristuvad tõlkeõppekava jaoks kaks eesmärki – koolitamine (*training*) ja hariduse andmine (*educating*). Ka käesoleva magistritöö käsitletud peavad silmas mõlemat aspekti. Ühest küljest vaadeldakse konkreetsete tehniliste oskuste ja vilumuste olukorda ja vajadusi nende järele. Teiselt poolt on tähelepanu all harituse aspekt,

teooria, orienteerumine tõlke- ja tõlketarkvara turul, uute tööprotsessidega ja teadusuudistega kursisolek.

Loodetavasti pakub teemakäsitus tuge tõlkekoolituse õppekavade ja aineprogrammide täiustamisel ja kaasajastamisel.

Töö sihi seadmisel osutas tänuväärset abi juhendaja lektor Arvi Tavast.

Suur tänu kõikidele vastutulelikele tõlkebüroode esindajatele, kes pühendasid oma aega ja jõudu ning vastasid suure põhjalikkusega magistritöö küsimustikule.

Tänutundega mõtlen ka oma kolleegidele, kes mind tööks inspireerisid ning vaimseks toeks olid.

1. Terminitest

Tõlkimisel kasutatavate infotehnoloogiliste abivahendite jaoks on eesti keeles mitmeid termineid. Abivahendeist endist tuleb lähemalt juttu peatükis „Praegu kasutusel olev tõlketarkvara”. Kuivõrd nad kõik on loodud ja neile nimetused antud eestikeelsest keskkonnast väljapool, siis nimetustele täpsete ja üheseltmõistetavate vastete leidmine on mõnel juhul keeruline. Järgnevalt valik ingliskeelseid ja saksakeelseid termineid ning näiteid, milliseid vasteid leidub erinevates allikates nendele eesti keeles.

inglise keel	lühend	saksa keel	lühend	Eesti keel	lühend
<i>machine translation</i>	MT	<i>maschinelle Übersetzung, automatische Übersetzung</i>	MÜ	masintõlge	MT
<i>computer-assisted translation</i> või <i>computer-aided translation</i>	CAT	<i>computerunterstützte Übersetzung, computerunterstützte Übersetzung</i>		arvutipõhine tõlkimine, tõlkimine tõlketarkvara abil	
<i>computer-assisted translation tools</i> või <i>computer-aided translation tools</i>	CAT- tools	<i>Übersetzungs- technologie, Übersetzungssoftware</i>	CAT- Tools	tõlkeabiprogramm, tõlkeabitarkvara tõlketarkvara	
<i>translation memory</i>	TM	<i>Übersetzungsspeichern</i>		tõlkemälu, leidub ka tõlgi-mälu	TM
<i>termbase</i>		<i>Terminologiedatenbank</i>		terminibaas	
<i>terminology management software, terminology tool</i>		<i>Terminologie- Verwaltung</i>		terminihaldus- süsteem	

<i>alignment software</i>		<i>Alignierungswerkzeuge</i>		joondamistarkvara	
<i>Controlled language</i>		<i>Kontrollierte Sprache</i>		ohjatud keel*	
<i>Translation Management System, General Content Management System</i>	TMS, GCMS	<i>General Content Management System, Inhaltsverwaltungssystem</i>	GCMS	tõlkehaldussüsteem**, üldine sisuhaldussüsteem	
<i>terminology extraction program</i>		<i>Terminologie-extraktionsprogramm</i>		terminierealdusprogramm*	
<i>localization</i>	L10n	<i>Lokalisierung</i>		lokaliseerimine	
<i>internationalization</i>	i18n	<i>Internationalisierung</i>		internatsionaliseerimine	
<i>globalization</i>	G11n	<i>Globalisierung</i>		globaliseerimine	

Käesolevas töös on kasutatud tõlkimist toetavate infotehnoloogiliste lahenduste üldisemaks tähistamiseks terminit *tõlketarkvara*, mis hõlmab arvutiabi tekstitöötlusprogrammidest masintõlkeni.

Probleeme oli tekstitüüpide käsitlemisel väljendi *operative text* eestindamisega. Tundus, et „operatiivne“ eesti keeles ei anna mõtet edasi piisava selgusega. Pärast konsultatsioone ekspertidega on siinses töös lähtutud TLÜ tõlketeooria dotsendi Anne Lange nõuandest. Tema tõdes, et kuni kinnitatud terminit pole, on võimalus valida eri variantide vahel. Saksakeelse termini transkribeerimise poolt räägib tema sõnul asjaolu, et termin identifitseerib kohe originaali ning kui tõlkida, sisu-, mitte väljendusplaani, ei tunne Reissi, liigituse autorit, enam termini tagant ära. Kui teemaks on Reissi tekstitüübid, peaks ka eestikeelseks vasteks olema siiski „operatiivne“. Sellest on ka töös edaspidi lähtutud.

* Töö autori enda pakutud vaste, mida varem mujal ei ole kohanud

2. Tõlketarkvara kujunemine, ajalooline ja lingvistiline taust

Inimkond on oma praeguse elulaadi poolest jõudnud või jõudmas infoühiskonda. Infoühiskonna üheks põhimõtteks on see, et inimene on masinatele usaldanud peale raske füüsilise töö ka rutiinse vaimse töö, tegeldes ise vaid loomingulise vaimse tööga (Praust 1998). Niipea kui sellised masinad leiutati, hakati mõtlema ka sellele, kuidas rakendada neid tõlkimise kergendamiseks.

Kui 1940. aastatel loodi esimesed elektronarvutid, siis tõlkimine oli üks nende esimesi rakendusi. Kuna II maailmasõjas oli arvuteid edukalt kasutatud dešifreerimiseks, pakkus Ameerika insener Warren Weaver 1947. aastal välja idee, et sarnasel meetodil võiks rakendada arvutit ka tõlkimiseks (Koit 2003). Sellest ideest innustuti ning 1950. aastatel pandi masintõlke väljaarendamisele suuri lootusi.

Tehnoloogia arengut õhutas külm sõda Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liidu vahel. 1950-ndatel võisteldi ägedasti igal tasandil ning tõlgiti tuhandeid dokumente vene keelest inglise keelde ja vastupidi. Taolises suure nõudluse olukorras tuli ilmsiks, kui ebaefektiivne oli tõlkimisprotsess ning praktiline vajadus tingis üha suureneva huvi tõlkiva masina loomise vastu (Craciunescu, O., Gerding-Salas, C., Stringer-O'Keeffe, S. 2004).

Harvardi Ülikooli juures töötanud Anthony Oettinger keskendus aastatel 1954 kuni 1960 oma töögrupiga ulatusliku vene-inglise sõnastiku, tänapäevase virtuaalsõnastiku eelkäija koostamisele (Hutchins 2001). Viis, kuidas Oettinger määratleb tõlkimist oma 1960. aastal ilmunud raamatus „Automatic Language Translation. Lexical and Technical Aspects, with Particular Reference to Russian“, iseloomustab ühest küljest kaasaegset lingvistide suhtumist tõlkimisse, teisest küljest peegeldab optimismi masintõlke ellurakendamise suhtes:

„Tõlkimist võib määratleda kui sümbolite või esitusvormide teisendamisprotsessi ühest keelest teise. Kui lähteüksusel on mingi tähendus, siis me tavaliselt ootame, et ka selle vastel

oleks sama tähendus või – realistlikumalt – võimalikult lähedane tähendus. Täheenduse muutumatuna hoidmine on loomulike keelte tõlkimisel keskne küsimus¹ (Nord 1997).

1960. aastatel aga Ühendriikides hoog rauges, sealne valitsuse poolt loodud komitee tuli 1966. aastal järeldusele, et masintõlge on aeglasem, ebatäpsem ja kaks korda kallim kui inimtõlge. Edasisteks masintõlkele kuluvatele investeeringuteks ei nähtud enam vajadust. Selle asemel soovitati arendada tõlkimist abistavaid vahendeid, nagu automatiseeritud sõnastikud. Kuigi Kanadas ja Euroopas jätkus siiski ka masintõlke arendamine, tundus 1970. aastate keskpaiku paljudele, et vähemambitsioonikatel tõlkimisega seotud plaanidel on parem väljavaade (Hutchins 2001).

Ilmselt oli see seotud ka seisukohtade muutusega lingvistikas. Nimelt nähti siiani tõlkimises peamiselt koodivahetusoperatsiooni. Ja kuigi põhisuundumust ei suudetud murda, tõid 1970. aastad siiski fookuse nihkumise. Tõlkimisüksusena hakati vaatlema teksti, mitte enam sõna või fraasi. Enamgi veel, see kuidas tõlkida, sõltub olukorrast ja kultuuritaustast (Nord 1997).

1980. aastate algust võib pidada aga masintõlke taassünniks. 1982. aastal alustati Euroopa Liidu sellealast projekti Eurotra kõigi liikmesriikide keeltest tõlkimiseks. 1990. algul tõid mitmed firmad turule masintõlke tarkvara suurarvutite jaoks (Koit 2003).

Tarkvara, mis 1980-ndatel suurettevõtetes (Fujitsu, Hitachi, NEC, Sharp, Toshiba) loodi, oli siiski tõlkijat abistava suunitlusega, kus inimesel oli oluline osa nii ettevalmistuse kui redigeerimise faasis. Pakuti tuge kolmel tasemel: mitmekeelne tekstitöötlus, automaatne sõnastik ja terminoloogia-alane nõustamine, interaktiivne tõlkimine. Viimasel juhul toodab arvuti tõlkijale toorteksti (Hutchins 2001).

1990. aastate algul hakati kasutama tõlkemälu – programmi, mis salvestab tõlke oma andmebaasi ja uue teksti tõlkimisel pakub sealt inimesele varemsalvestatud vasteid. Praegu on tähtsale kohale asetunud just tõlketarkvara. Seoses ülemaailmse arvutivõrgu tekkimisega on tähtsust kogunud tarkvara tootmine. Ettevõtete püüd turustada oma tooteid ja esmajärjekorras just tarkvara kõikjal üle maailma, erinevates keele- ja kultuuripiirkondades, on tinginud lokaliseerimistööstuse õitsengu. Tänu sellele on kiirelt välja arendatud ka

¹ *Translating may be defined as the process of transforming signs or representations into other signs or representations. If the originals have some significance, we generally require that their images also have the same significance, or, more realistically, as nearly the same significance as we can get. Keeping significance invariant is the central problem in translating between natural languages.*

lokaliseerimisvahendid, mis kujutavad endast spetsiifilisi programme tarkvara tõlkimiseks (Esselink 2000).

Ettevõtted on mõistnud, et veelgi efektiivsem lokaliseerimine saavutatakse, kui teha toode, muu hulgas ka kõik, mis tekstidesse puutub, võimalikult universaalseks juba algfaasis. See on tähtsale kohale tõstnud terminite ja ohjatud keele probleematika ning päevakorda on kerkinud kontrollprogrammid, mis aitavad eraldada tekstist fraase, mis ohjatud keele reeglitele ei vasta (Göpferich 2000). Terminibaaside loomiseks on olulised terminieraldusprogrammid ning nii tellija kui lokaliseerija tööee haldamiseks üldised sisuhaldussüsteemid (*Global Content Management Systems - GCMS*) (LISA 2008b).

Luuakse võimsaid tõlkevahendeid personaalarvutitele, veebis tõlkimiseks, laialt kasutatakse tõlkemälu ja muid tõlkija tööriistu, tõlkeprotsessi oluliseks osaks on jäänud aga ikka inimene kui tõlkija, kui olukorra, kultuuri ja sotsiaalse tausta aduja ja hindaja.

3. Tõlketarkvara kasutamine

3.1 Praegu kasutusel olev tõlketarkvara

Praeguseks välja arendatud ja kasutuses olevad tõlkimist toetavad infotehnoloogilised vahendid võib jagada üldiselt kahte rühma - masintõlketarkvara (*Machine Translation (MT) systems*) ning tõlkeabitarkvara (*Computer Aided Translation* või *Computer Assisted Translation (CAT) system*).

Masintõlge leiab aset sellises tõlkimisprotsessis, kus keskmes on masintõlkesüsteem. Selle sisendiks on (ettevalmistatud) tekst ning väljundiks toortõlge, mida kvaliteettõlke saamiseks peab kindlasti toimetama veel inimene (Hutchins 2004).

Tõlkeabitarkvara on kasutuses protsessis, mille keskmes on inimene.

Toetudes Martin Volki (1997) artiklile ja vikipeediale (2008), võib tõlkeabitarkvara omakorda jagada järgmistesse rühmadesse:

1. **Tekstitötlusprogrammid** (nt Word, WordPerfect), hõlmates õigekirjakontrolli, poolitamisasi ja funktsioone.
2. **Sõnastikud ja entsüklopeediad** elektroonilisel andmekandjal.
3. **Terminihaldussüsteemid** (nt MultiTerm, LogiTerm, TermStar) - neid on nii iseseisvaid (MultiTerm) kui tõlkemälusüsteemi kuuluvaid. Terminihaldussüsteemid on tõlkijale abiks terminoloogiaga seotud toimingutes, nagu terminikirjete salvestamine, leidmine ja uuendamine.
4. **Joendusprogrammid** (nt WinAlign) võimaldavad tõlkijal luua olemasolevast lähtetekstist ja sihtkeelsest tekstist tõlkemälu.
5. **Tõlkemälu** (nt SDL Trados 2007, STAR Transit, Wordfast) võimaldab segmentidena säilitada lähteteksti ja tõlgitud vasteid andmebaasis ning kord juba tõlgitud segmendile pakub programm edaspidi automaatselt vaste. Tõlkemälu põhifunktsioonideks on tõlkemälu täitmine, mälust otsimine ja tõlkepaaride haldamine, muutmine. Tõlkemälu lisafunktsioonide hulka võib lugeda näiteks ühilduvust tekstitötlusprogrammidega, võimalust juurde lülitada sõnastikke või

terminibaase elektroonilisel andmekandjal, statistika, võimalus töötada tõlkemäluga mitmel võrgukasutajal korraga (Volk 1997). Sel juhul võib rääkida juba tõlkemälusüsteemist.

Tõlketarkvara võib liigitada ka kasutaja töiseloomust/tõlkija positsioonist lähtuvalt – vabakutselise tõlkija tööriistad (nt MultiTerm Extract Freelance,) ning tarkvarasüsteemid, mida rakendatakse suurtes ettevõtetes (nt SDL Translation Management System, SDL Global Authoring Management System). Viimaste hulka võib lugeda näiteks Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi spetsiifilise tõlketarkvara (nt Poetry administreerimiseks dokumenteerimiseks, Dossier Manager tõlgete haldamiseks, Eurodicautom (*Europe dictionnaire automatisé*) terminihalduseks, The Euramis Central Translation Memory lokaalsete tõlkemälude tsentraalne pealiskihit jt) (Translation DG 2005).

Lisaks otseselt tõlkimistegevusega seotud tarkvarale osutab infotehnoloogia suuremate tööde puhul möödapääsmatut abi tõlkeprojektide juhtimisel ja haldamisel. Projektijuhtimistarkvara otstarve on pakkuda tuge, kui on vaja määrata eri inimestele ülesandeid, jälgida iga projektiosalise ülesannete täitmist ja inimeste hõivatust, koostada aruandeid, esitada arveid, arvestada palka jms.

Projektijuhtimistarkvarale lisandub veel üks liik infosüsteeme, mis samuti ei toeta otseselt tõlkimist, küll aga võimaldavad juhtida tõlkimisega seotud protsesse aste kõrgemal, tõlget telliva ettevõtte ja tõlget pakkuva ettevõtte vahel. Need on tõlkekorraldussüsteemid (*Translation Management Systems*, või ka **üldised sisuhaldussüsteemid** - *General Content Management Systems*).

Keerulised tõlkekorraldussüsteemid on projekteeritud tõlkeprotsessi paremaks juhtimiseks-haldamiseks. Nad hõlmavad konnektoreid, mis võimaldavad juurdepääsu tõlgitavale sisule kõikjal ettevõttes, tsentraliseeritud tõlkemälu ja terminihaldust, automatiseeritud töövoogu, projektijuhtimisliidest, tööjaotust jne (Internationalization Training & Consulting 2008).

Tõlkija jaoks mängivad tähtsat rolli loodud konnektorid, sest need teevad võimalikuks ühenduse kliendisüsteemi kogu lähtematerjaliga, avastavad muudatused, saadavad tõlkijale tõlkimist vajava sisu ning toimetavad tõlgitud tulemuse ka tagasi kliendile. Ning kõik see toimub automaatselt, nii et mõnes mõttes võiks sellist töökorraldust isegi võrrelda konveieriga tõlkija ja tellija vahel (*ibid.*).

Tellijapoolne kasu on selles, et süsteem annab selge pildi ühtaegu ettevõtte tõlketarbest tervikuna ning parajasti töös olevatest tõlkeprojektidest (*ibid.*).

3.2 Tõlketarkvara kasutusala

Olgugi et tõlketarkvara on laialt levinud, ei anna tõlkemälu kasutamine efekti siiski mitte igasuguse teksti tõlkimisel (nagu näitavad allpool ka tõlkebüroode vastused küsimustele infotehnoloogia kasutamise kohta).

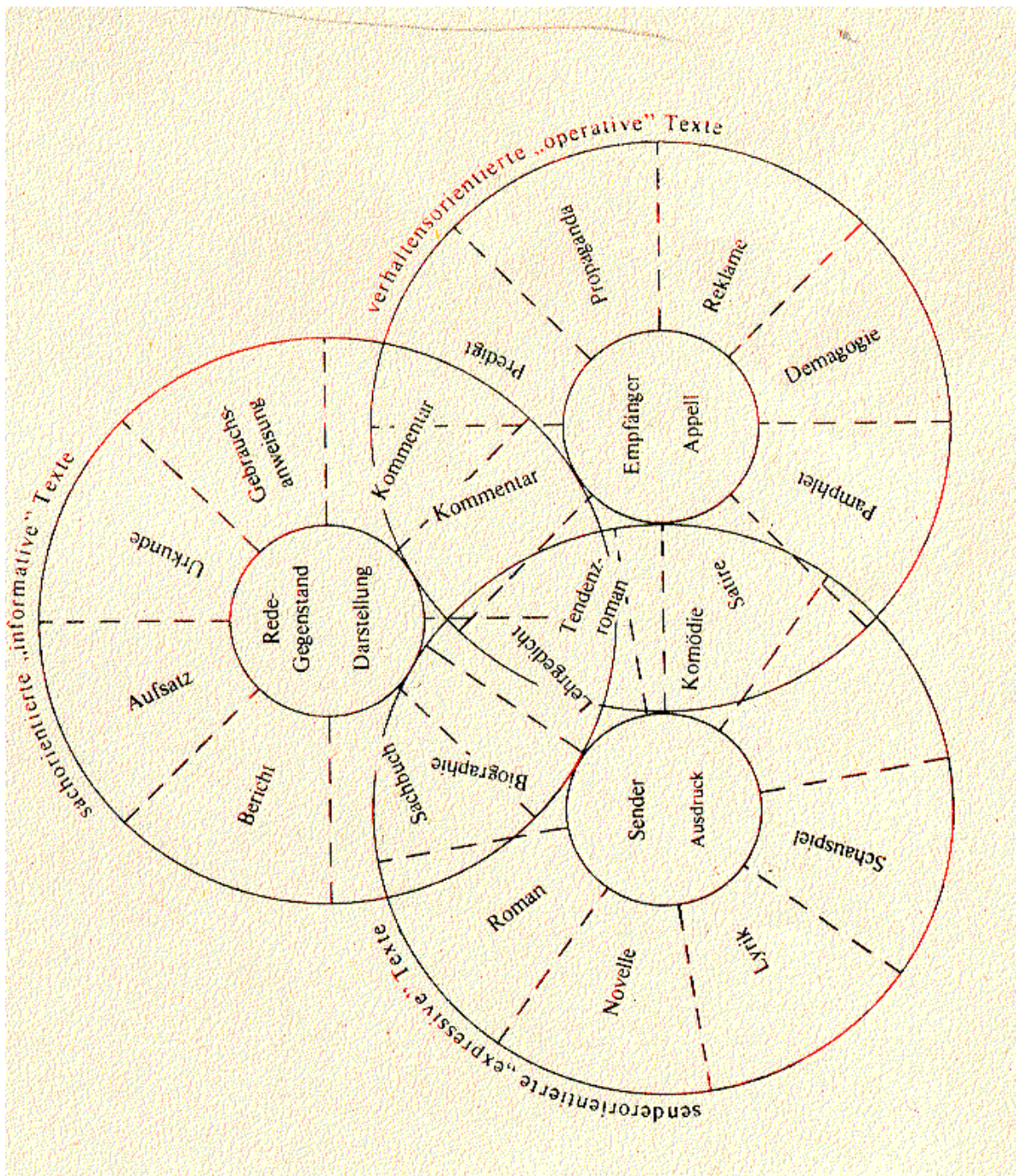
Tõlkimismeetod on seotud tekstitüübiga. Tõlketeoorias on tuntud Katharina Reissi (1993) klassifikatsioon, mille järgi eristuvad 3 gruppi (vt joonis 1).

Informatiivne (*ingl k informative, sks k ka Inhaltsbetonte*) **tekst**. Sellist tüüpi teksti ülesanne on informeerida lugejat tegeliku maailma asjadest ja ilmingutest. Sellele ülesandele on allutatud lingvistiline ja stiililine vorm nii lähte- kui sihtkeeles. Informatiivse teksti alla liigitub ka puhtseltskondlik suhtlus, kus tegeliku informatsiooni hulk on olematu ning sõnumiks on suhtlusprotsess ise. Sellesse gruppi kuuluvad nt ettekanded, manuaalid, finantsaruanded, ajaleheartiklid, teadus- ja tehnikaalased tekstid.

Ekspressiivses (*ingl k expressive, sks k ka Ausdrucksbetonte*) **tekstis** täiendab või isegi varjutab informatiivsust esteetiline aspekt. Autori tehtud stiililised valikud mõjutavad teksti tähendust, määrates nii ära esteetilise mõju lugejale. Seda mõju tuleb arvesse võtta tõlkimisel. Kui tahetakse, et sihttekst kuuluks samasse kategooriasse lähtetekstiga, peab ekspressiivse teksti tõlkija püüdma saavutada analoogse stiililise efekti. Taolistel juhtudel dikteerivad tõlkimisel stilistilisi valikuid muidugi need, mis lähtetekstis juba tehtud on.

Operatiivne (*ingl k operative, sks k ka Apellbetonte*) **tekst**. Sellesse gruppi liigituv tekst on loodud keelevälise mõju saavutamiseks ning nii sisu kui vorm on sellele allutatud. Operatiivse teksti tõlkimine operatiivseks võib tähendada lähteteksti sisu või stiili muutmist, olulisim on tekitada vastuvõtjas sama reaktsioon.

Nagu allolev jooniski näitab, on igal tekstil ka teiste tekstitüüpide jooni, määrav on aga teksti põhiülesanne.

Joonis 1. Tekstitüübid K. Reissi järgi (Reiss 1993)

Nagu rõhutab Christiane Nord (1997), tõstab tekstitüüpide liigitus tõlkija teadlikkust lingvistilise tähise olemasolust suhtlusfunktsioonis ja funktsionaalses tõlkimises.

Teksti tõlkima asudes võib tõlkijal mõnelgi juhul Reissi tekstiliigitusest kasu olla. Tekstitüübi määramine võib tõlkijat abistada valikute tegemisel konkreetsetes tõlkeprotsessis, ent aidata

ka tehniliste vahendite valikus või ka valimata jätmises. Tõlkemälusid on otstarbeks kasutada puhkudel, kus tõlgitavas tekstis esineb korduvaid fraase või termineid ning kus neile vastete valikul on oluline järjepidevus. Sel juhul annab tõlkeabiprogramm võidu ajas ning stiililises ühtsuses ja terminoloogilises korrektsuses.

Kui ekspressiivseks võib liigitada näiteks kirjanduslikud tekstid, operatiivseteks näiteks reklaamid, siis siin ilmselt korduvate fraaside ja terminite sagedus eriti suur olla ei saa. Küll sisaldavad neid aga sageli informatiivset tüüpi tekstid (nt tehnilised tekstid, õigusalsed dokumendid).

Kuivõrd informatiivsetel tekstidel on tänapäeval oluline koht, on ka tõlkemälude kasutamine laialt levinud. Sealjuures ei pruugi tõlkemälukõlblik tekst olla tingimata tehnika- meditsiini või õiguse vallast. Tõlketarkvarast võib abi olla ka näiteks raamatu tõlkimisel, kui see sisaldab ulatuslikku erialast terminoloogiat. Michael Benis (1999) toob näite, kus ta pidi tõlkima Itaalia linnuvaatluse CD. Tegemist oli tohutu hulga spetsiifiliste terminitega, mis kirjeldasid tuhandete lindude kehaosi ja sulestikku, kehakuju, värvi jne. Töö käigus hakkasid korduma nii terminid, kui ka kirjeldustes kasutatud fraaside ülesehitus. Tõlkemälu kasutamine siin oli omal kohal ning muutis töö mahu väiksemaks, nauditavamaks ning tulusamaks.

Tõlketarkvara kasutus on niisiis määratud tekstitüübiga, tõlkimist saab mehhaniseerida tööde korral, kus informatiivse teksti osakaal on suur. Sedalaadi tekste tuleb ette mitmes eri valdkonnas. Üheks neist on infotehnoloogia tooted.

Ajalugu käsitlevast peatükist tuli esile, et automatiseeritud tõlkimisvõimalusi otsima ajendasid esmalt militaareesmärgid. Praegusaja maailmas omab olulist edasiviivat jõudu tarkvara lokaliseerimistööstus. Uue tarkvara käikulaskmine paljudes maades tingib ka vajaduse toetava dokumentatsiooni järele nende maade keeltes. Tõlkida tuleb kiiresti, samas on versioonist versiooni palju kordusi, seega on tõlkemälud siin silmnähtavaks abiks (Hutchins 2001).

Lokaliseerimise eripära käsitletakse põhjalikumalt järgmises peatükis.

3.2.1 Lokaliseerimine

Koos kogu maailma haaranud arvuti(võrgu)ajastu saabumisega 1990. aastatel teisesid ka tegevusvaldkonnad ning leidis aset olemasolevate terminite nihkumine, tähenduste lisandumine, uute terminite tekkimine. Seda võib jälgida lihtsa kodumaise näite varal.

Vanast, 1981. aasta võõrsõnade leksikonist võib lugeda, et „lokaliseerima“ tähendab „paigustama, teatava koha piiridesse sulgema, lokaliseerimise teostama, lokaalseks muutma“. Tea kirjastuse 2005. aasta võõrsõnastik vihjab juba selgesti ka tõlkimisele („kasutuskeskkonnale kohandama, sh tõlkima“) ning Eesti 2006. aasta õigekeelsussõnaraamatu järgi tähendab „lokaliseerima“ muu hulgas „tarkvara kultuurikeskkonnaga kohandama“.

Käesoleva magistr töö piires ongi seda terminit kasutades silmas peetud protsessi, mille käigus tõlgitakse tarkvara (või muu, veebipõhine toode) ning sellega seotud dokumentatsioon sihtmaa keelde ning kohandatakse vastavasse kultuurikeskkonda.

Ettevõtte, kes soovivad oma toodet müüa rahvusvahelisel turul, on sunnitud muutma nii oma tooteid kui juurdekuuluvat dokumentatsiooni, arvestades kohalikku keelt ja kultuuri. Tehnilises kontekstis peetakse „lokaalsest“ kõneldes silmas keele, regiooni ja märgikodeeringu spetsiifilist kombinatsiooni (Esselink 2000).

Tüüpilise **lokaliseerimisprotsessi etapid** on tarkvararakenduse, selle juurde kuuluvate juhendfailide ja trükitud manuaalide tõlkimine ja kohandamine. Seejuures lisanduvad lokaliseerimisprotsessis traditsioonilisele tõlkimisele, terminite otsimisele, toimetamisele, korrektuurile ja väljastamisele veel mitmekeelse projekti juhtimine, tarkvara ja sidusjuhendi projekteerimine, arendus ja testimine, tõlgitud dokumentatsiooni teisendamine teise formaati, tõlkemälu joondamine ja haldamine, mitmekeelse toote haldamine, tõlkestrateegiline nõustamine. Tõlkimise ja lokaliseerimise erinevus seisneb sageli selles, et tüüpiline tõlkimine algab alles pärast lähtedokumendi valmimist. Lokaliseerimisprojektides kulgevad need protsessid tihti paralleelselt, näiteks võib hakata tarkvara stringe tõlkima juba siis, kui tarkvara ise on veel testimisjärgus (*ibid.*).

Et paremini mõista tõlkija rolli ning hiljem määratleda ka tema koolitusvajadust, tasub põgusalt heita pilk lokaliseerimisprojekti komponentidele, kaasatavate inimeste rollidele ning protsessis tehtavatele töödele.

Traditsiooniliselt on peamiseks **lokaliseerimisobjektiks** tarkvaratoode oma kolme põhilise komponendiga: tarkvara - programmi failid, sisespikker (*online help*) ja loemind- (*readme*) failid (*ibid.*).

Tehtavate **tööde ja tegijate** mõttes on lokaliseerimisprotsessis kujunenud välja järgmine jaotus:

- tootjaettevõtte enda projektmeeskond, tarkvaradisainerid ja tõlketugiisikud
- tootja esindaja (tugiisik või turustaja) sihtkeelemaal
- lokaliseerimisteenuse osutaja (*ibid.*)

Väiksemamahulise tarkvaratootmise juures tavatsesid ettevõtted algul luua kas oma firmasisese tõlkeosakonna või osta tõlketeenust väljast. Mahud aga suurenesid ning projektid, mis olid seotud dokumentatsiooni kohalike oludega vastavusse viimisega, muutusid üha keerukamaks. Ilmnes, et ei tootmissettevõtte enda ajalimiit, teadmised ega ressursid võimalda hallata tõlkimist paljudesse keeltesse ega organiseerida lokaliseerimisprojekte (*ibid.*).

Interneti levik ja kindlasti ka idabloki avanemine Lääne turu jaoks tegi võimalikuks tarkvaratoodete kiire turustamise ja levitamise paljudes maades.

Kiire kohalikule turule tulek vajab ka operatiivset lokaliseerimisteenust. Nõnda tekkisid ettevõtted, kes olid spetsialiseerunud tehniliste dokumentide ja tarkvara tõlkimisele ning korraldamisele. Lisaks tõlketeenusele hakkasid nad pakkkuma ka disaini, testimist, elektronkirjastamist, trükkimist ning tugiteenuseid. Pakutav teenus polnud enam pelgalt tõlkimine, nendest tõlkebüroodest olid saanud lokaliseerimissettevõtted (*ibid.*).

Viimasel ajal, kus ülemaailme veeb asendab vahendajaid, on üha enam levinud otsekontaktid tootjaettevõtte ja lokaliseerimisteenuse pakkuja vahel ning lokaliseerimine püütakse võimalikult ühitada üldise arendusprotsessiga (*ibid.*).

Seda kinnitab ühe küsitletud Eestis lokaliseerimisega tegeleva tõlkebüroo vastus: „Positiivsena aimatav tendents on, et suurfirmad võivad hakata suurte rahvusvaheliste tõlkevahendusfirmade asemel tõlketeenuseid otse ostma (KM01).”

Samas loovad mõned lokaliseerimisfirmad ise oma infrastruktuuri, mis võimaldaks tarkvaratootjal suhelda otse üksiktõlkijaga või ühekeele tõlkeid pakkuva firmaga, et saavutada kõikide keeleversioonide samaaegne väljalase (Esselink 2000).

Harilikult antakse lokaliseerimistöö tootjaettevõttest välja, lokaliseerimisele spetsialiseerunud teenusepakkujale. See välistab vajaduse hoida palgal hulka lokaliseerimisrühmi, kelle töökoormus on ajaliselt väga ebahühtlane. Tööhulk on väga suur just mõni kuu enne uue tarkvaratoote väljatulekut. Töö andmisega väljapoole ei pea tootjaettevõtte ise tõlkijate-lokaliseerijate töökoormuse ühtlustamisega tegelema, see jäetakse lokaliseerimisfirma õlule. Näiteks võib tuua lokaliseerimisprojektidega seotud riskid, mille lahendamiseks tootjaettevõtte nüüd ise enam tegelema ei pea, aga mida tõi esile üks Eesti lokaliseerimisega tegelev tõlkebüroo: „Tarkvaraturu töövoogude ebastabiilsus ja tõlgete tellimise trendide vähene prognoositavus (nt pikalt ette planeeritud tõlkeprojektid võivad „ära kukkuda“ või teadmata tähtjaks edasi lükkuda kliendi eelarvemuudatuste või väljatöötatud toote ootamatu muutmise tõttu, klientfirmades toimuvate struktuurimuudatuste tõttu, uusi tarkvaratoodete versioone antakse välja ebaregulaarse intervalliga, nt kord ühe- kord kaheaastase intervalliga (KM01).“

Lokaliseerimisprotsessi ennast jälgides eristuvad seal paljud erinevad etapid. Bert Esselink (2000) on toonud välja 14 järjestikust sammu, mis harilikult tüüpilise lokaliseerimisprojekti käigus tehakse:

1. Turustuseelne faas
2. Avakoosolek
3. Lähtematerjali analüüs
4. Ajagraafiku ja eelarve koostamine
5. Terminoloogia väljatöötamine
6. Lähtematerjali ettevalmistamine

7. Tarkvara tõlkimine
8. Sisespikrite ja dokumentatsiooni tõlkimine
9. Tarkvara disainimine ja testimine
10. Kuvahõive
11. Juhendi disainimine ja dokumentatsiooni elektronkirjastamine (*desktop publishing*)
12. Muudatuste ja uuenduste töötlemine
13. Toote testimine ja väljastamine
14. Projekti lõpetamine

Tõlkija jaoks on olulised kindlasti tarkvara ning sisespikri ja dokumentatsiooni tõlkimine, kuid ka terminoloogia kujunemine enne tõlkimisetappe.

Mitmekeelse toote jaoks omase **terminoloogia** kinnitab või vähemalt peaks ideaaljuhul kinnitama tootjaettevõtte enne igasuguste lokaliseerimistöde alustamist. Põhiterminite nimekiri ehk projekti sõnastik hõlmab tarkvaratoote kasutajaliideses või kaasaskäivas dokumentatsioonis kasutatavad termineid. Projekti sõnastikus on selgelt ära näidatud ka see, milliseid olulisi termineid tõlkida ei tohi. Nendeks võivad olla näiteks toodete nimed (Esselink 2000).

Terminite loetelu koostamiseks on mitu võimalust. Esselink toob välja järgmised:

- kontrollida, kas tootega kaasnev sidusjuhend või trükitud dokumentatsioon sisaldab seletavat terminite sõnastikku. Kui sõnastik on olemas, saab seda kasutada terminibaasi algmaterjalina ning ühtlasi on siis olemas ka tõlkija töös vajalikud terminite definitsioonid
- kasutada algse projektisõnastiku loomiseks sisespikri faili märksõnade otsinguvõimalust või trükitud juhendi indeksikandeid ja sisutabeleid
- uurida, kas tootjafirma tehnilise dokumentatsiooni osakond, st inimesed, kes kirjutavad dokumentatsiooni ja sisespikri, peavad sisemise konsistentsuse huvides ingliskeelsete terminite sõnastikku. Oluline on siiski meeles pidada, et sisespikri,

indeksiloetelu või tehnilise dokumentatsiooni terminid ei pruugi sisaldada kõiki väljendeid, mida vajatakse tõlkimisel

- rakendada sisespikri või dokumentatsiooni lähtefailide peal terminoloogia eraldusprogrammi. Mõnedel terminoloogiahaldusprogrammidel on see funktsionaalsus olemas. Professionaalsed eraldamisprogrammid on sarnased masintõlkesüsteemide analüüsivahenditega
- võtta kokku kõik selle toote nimed, spikri failide pealkirjad, juhendi pealkirjad ja toote võimalikud alapealkirjad. Kaasata võiks ka verbid või fraasid, mida dokumentatsioonis või spikrifailides sagedamini kasutatakse, näiteks „right-click“
- kui võimalik, eraldada ja kaasata terminiloetellu peamised tarkvara kasutajaliidese terminid, nagu dialoogiakna suvandid ja menüüelemendid. Enamik lokaliseerimistöörüistu võimaldavad seda teha

Korralik terminibaas, mis on ühendatud tõlkemälusüsteemiga ning kus terminite vasted on leitavad automaatse otsingusüsteemiga, on tõlkija töö kiiruse ja kvaliteedi oluline mõjutaja. Lisaks korralikule terminibaasile peaks tõlkijal olema kasutada ka vastav toode ise – tõlgitava tarkvaratoote töötav variant koos spikri või trükitud dokumentatsiooniga – ning sõnavara keskkonna (nt Mac OS või Windows) kohta, kus rakendus tööle peab hakkama (Esselink 2000).

Tõlkija (või lingvist), kes on määratud lokaliseerimisprojekti terminid haldama, vastutab enamasti järgmiste tööde eest:

- üldise ja tootespetsiifilise terminoloogia ülevaatus ja kinnitamine
- terminibaasi haldamine, terminite kvaliteedi ja konsistentsuse kindlustamine
- vastete leidmine juhtudel, kus tõlge puudub või kus on võimalik mitu tõlkevarianti
- nii büroo kui väliste tõlkijate juhendamine korrektsete ja täielike terminisõnastike loomisel
- terminite ja sõnastike halduseks mõeldud tarkvara hindamine ja rakendamine

- terminite ja sõnastike halduseks mõeldud tarkvara rakendamise ja sobivuse jälgimine (*ibid.*)

Terminite järjekindla kasutamise tagamiseks on olemas terminihaldustarkvara, mille ülesanne on säilitada termineid, vasteid, definitsioone ja seonduvat informatsiooni. Peale selle on vastaval tarkvaral otsinguvahend spetsiifiliste terminite ja hädusate vastete kiireks leidmiseks üle kõikide andmete ning tõlkekeskkonnas termini automaatse sisestamise võimalus, mis säästab tõlkijat vajadusest termineid lõigata-kleepida või uuesti sisestada (*ibid.*).

Lisaks eelkirjeldatud terminihaldustarkvarale on tõlkija vältimatuks abiliseks lokaliseerimisprotsessis tõlkemälud. Neid kahte, tõlkemälu ja terminihaldustarkvara kasutatakse üldiselt kombineeritult ning nende abil tõlgitakse dokumentatsiooni, sisespikreid või HTMLi tekste.

Tarkvara lokaliseerimisel kasutatakse aga ka veel spetsiaalset lokaliseerimistarkvara. Seda kasutatakse tarkvara kasutajaliideste, nt dialoogiakende, menüüide ja teadete tõlkimiseks ja testimiseks. Millist tarkvara konkreetses lokaliseerimisprojekti kasutada, sõltub järgmistest kriteeriumidest:

- Kliendi nõudmised. Kui tootjaettevõtte annab lokaliseerimisfirmale üle tõlkemälu, mis on näiteks Trados Translator's Workbenchi formaadis, siis eelistab ka lokaliseerimisfirma kasutada tõlketöodes Tradost.
- Keeled, mida tarkvara toetab. Iga tarkvaravahend pakub tuge erinevalt ning ka erinevates keeltes. Oluline on kindlaks teha, et valitud programm toetaks selle ja tulevaste võimalike projektide sihtkeeli.
- Lähtefaili formaat. Igal tarkvaravahendil on toetatavate failiformaatide jaoks erinevad filtrid ja parserid. Oluline on veenduda, et programm toetaks projektis kasutatud lähtefaili formaati.
- Tugi. Mil määral tõlkijad tõlketarkvara tuge vajavad? Kui tõlkijatel on suur vilumus näiteks Atril Déjà Vu kasutamisel, siis võib olla mõistlik kasutada seda programmi, kuna siis ei pole vaja eraldi koolitust ega tuge.
- Kulud. Kui palju läheb vaja toote litsentse? Kas need on olemas, kui pole, siis kui palju lisalitsentsid maksma lähevad?

- Joondamine. Kui eelmine tõlge on olemas, ent tõlkemälu puudub, läheb vaja joondamisprogrammi, et tõlkemälu luua. Sel juhul tuleb kontrollida, et valitav tarkvara sisaldaks ka joondamisfunktsiooni.
- Võrgutugi. Kas tõlketarkvara võimaldab tõlkemälude võrgukasutust? Milliseid võrguprotokolle on võimalik kasutada?
- Kohandamine. Kas tarkvara võimaldab kasutajal hõlpsasti kohandada standardfiltreid või luua filtreid oma failiformaatidele (*ibid.*)?

Esselink (*ibid.*) annab ka konkreetsed juhised projekti jaoks sobiva tõlketarkvara leidmiseks:

Faili tüüp	Tõlketarkvara	Kommentaar
kaaskiri või turundusmaterjal	omavahend	Turundusmaterjalid tuleb tihti uuesti kirjutada. Nt kujundus- ja küljendusprogramm QuarkXPress, joonistusprogramm Illustrator
andmebaasi eksport	tõlkemälu	Filtrite loomiseks sobib Perl või mõni teine skriptikeel, Näited: Oracle, SQL.
sisespikker, HTML või dokumentatsioon	tõlkemälu	Näited: Déjà Vu või SDL Trados
Struktureeritult loodud sisespikker, HTML või dokumentatsioon	masintõlkega kombineeritud tõlkemälu	Näited: Logos, Systran
standardsed tarkvara binaarfailid .exe või .dll	tarkvara lokaliseerimisvahend	Näited: Corel Catalyst, RC-WinTrans
ebastandardsed tarkvara binaarfailid	oma arenduskeskkond	Näited: CodeWarrior
tarkvara ainult tekstikuvaga	tarkvara	Näited: Corel Catalyst, Visula

standardised ressursifailid	lokaliseerimisvahend või oma arenduskeskkond	C++, Visual Basic
tarkvara ainult tekstikuvaga ebastandardised ressursifailid	tõlkemälu või oma arenduskeskkond	Filtrite loomiseks sobib Perl või mõni teine skriptikeel. Näited Java, CGI
terminibaas või sõnastik	terminihaldustarkvara	Näited: MultiTerm või Excel

Tõlkemälu on lokaliseerimisprojekti sobiv peamiselt tehnilise dokumentatsiooni või sisu tõlkimiseks. Turundusmaterjalide või väikeste kaaskirjade tõlkimisel on mõistlik tõlkemälu mitte kasutada, sest sageli peavad tõlkijad vajalikuks sellistes materjalides teksti struktuuri või lauseid muuta. Sellist tüüpi dokumentide juures on oluline, et tõlkijal oleks ülevaade dokumendi kujundusest ja tekstile lubatud ruumist (Esselink 2000).

Siinkohal olgu ära toodud ka mitmed **tõlkemälude puudused**.

Enamik tõlkemälusid ei kuva dokumendi formaati ega kujundust ning seda, kuidas tõlgitud tekst lõplikus kujunduses välja hakkab nägema, on raske ette kujutada. Seetõttu peaks ka korrektuuri tegema alles siis, kui tekst on teisendatud tagasi oma originaalformaati.

Probleeme võib tekitada tõlkemälu haldamine, eriti kui töös on mitu tõlkijat (tõlkijate grupp) eri paigus.

Kuna paljud viimasel hetkel tehtud muudatused sisestatakse tõlgitud failidesse, kui need on teisendatud juba originaalformaati, siis jäävad need muudatused sageli tõlkemälusse sisse viimata ning selle sisu pole enam ajakohane.

Lähtefailide ettevalmistamine tõlkemäluga tõlkimiseks ja lõpuks tagasi teisendamine kujunevad tõlkimisprotsessis tihti üsnagi aeganõudvateks etappideks.

Tõlkemälu filtreid pole mitte alati uute toetavate failiformaatidega vastavusse viidud.

Tõlkija ei saa muuta teksti üldist struktuuri, st muuta lõigus lausete järjekorda.

Filtrite loomine oma failiformaatidele, st formaatidele, mida ei toetata vaikumisi, võib olla komplitseeritud ja ajamahukas programmeerimisülesanne (Esselink 2000).

Niisiis on selge, et pole mõtet kasutada ilmtingimata tõlkemälu tõlkemälu enda pärast.

Põhjalikum pilk lokaliseerimisprotsessile ning lokaliseerimise töö olemusele lubab väita, et tegemist on spetsiifilise ja küllalt reglementeeritud tootmisharuga, mis eeldab tõlkijalt erilisi oskusi, sh head tehnilist taipu.

3.2.2 Internatsionaliseerimine

Internatsionaliseerimist võib vaadelda kui lokaliseerimise eeletappi.

LISA definitsiooni kohaselt on internatsionaliseerimine protsess, millega tehnilisel tasemel tehakse võimalikuks lokaliseerimine (LISA 2008a).²

Teisisõnu ei vaja internatsionaliseeritud toode lokaliseerimise ajal enam arendajat-programmeerijat vajavaid korrektsioone või disaini muutmist, sest on loodud selline toode, mida on eri turgude jaoks lihtne kohandada (LISA 2008a).

Internatsionaliseerimine peamine ülesanne on eraldada toote funktsionaalsus kõigest sellest, mis on eriomane mistahes kultuurile, keelele või turule, nii et turu- ja keeleerisusi toetavad elemendid oleksid lihtsalt integreeritavad.

Piisav internatsionaliseerituse aste sõltub sellest, millisesse keelekeskkonda toode jõuab. Kui lähtekeeleks on inglise keel ning sihtkeeleks näiteks prantsuse, itaalia, saksa või hispaania keelde – lokaliseerimisel kõige enam levinud keeltesse, siis internatsionaliseerimistööde hulk on tõenäoliselt väiksem võrreldes nende nõuetega, mida tuleb arvesse võtta toote ettevalmistamisel, et ta toimiks näiteks jaapani, tai, araabia või hindi keeles (*ibid.*).

Eesti Keele Instituudi standardi EVS 8:2000 „Infotehnoloogia reeglid eesti keele ja kultuuri keskkonnas“ rakendusjuhend, mis pole küll mõeldud juhendama internatsionaliseerimist, mis hõlmaks tervet kompleksi meetmeid, eeldab siiski vähemalt neist olulisemate tarvituselevõttu arvutiprogrammide arendamisel ning toob välja järgmised:

- programmi teated ja kiirmenüüdes kasutatavad klahvikombinatsioonid asuvad eraldi ressursifailides

² *Internationalization is the process of enabling a product at a technical level for localization.*

- dialoogikastide ja menüüriba mõõtmed muutuvad dünaamiliselt vastavalt teksti pikkusele
- ei piirduta ühe sisseehitatud kooditabeliga, sobiv lahendus oleks Unicode'i kasutamine
- märkide jaotus tähtedeks ja erimärkideks, suur- ja väiketähtede asendused, numbrite ja kuupäeva vorming ning sortimine arvestavad lokaati (lokaadiks nimetatakse lokaliseerimiseks vajalike andmete sobivat korrastatud ja kindlate reeglite järgi kirja pandud hulka)
- ortograafiamoodulid võimaldavad lisada eestikeelse õigekirjakontrolli (EKI 2000)

Mida rohkem töid viiakse lokaliseerimisfaasist ettepoole, internatsionaliseerimistegevusse, seda lihtsamalt ja kiiremini toimub toote kohandamine eri maade kasutuskeskkonnale, sest paljusid muudatusi ei tehta enam iga maa tõlkija-lokalisööri jaoks eraldi, vaid süsteem luuakse kohe intelligentse ja paindlikuna. Tõsi, see nõuab algses tarkvara arendusfaasis mõnevõrra rohkem tööd kui arendus ainult omamaiste kasutajate tarbeks. Aga on ka väidetud, et kui lisada iga maa algselt planeerimata erijooned programmikoodi hilisemas tootmisetapis, võib see aega võtta rohkem, kui originaalvariandi arendus ise (Schmitz 2005) ja mõnel puhul võib juhtuda, et kui toodet pole õigel ajal internatsionaliseeritud, teevad hiljem lokaliseerimisega kaasnevad kulud selle tegevuse majanduslikust vaatevinklist mõttetuks (LISA 2008a).

Internatsionaliseerimisel tuleb potentsiaalseid sihtkeeli arvestades silmas pidada pikemat perspektiivi ning ettevõtte seisukohalt on tähtis, et internatsionaliseerimistegevust toetaks nii juhtkond kui ka kõik otseselt toote arendamise ja disainiga seotud inimesed. Muidugi tekib kiusatus internatsionaliseerimisest mööda minna ja jätta kulud lokaliseerimismeeskonna kanda. Selle tagajärjeks võib olla uue toote väljalasketähtaja edasilükkumine, peale selle juhtub tihti, et programmi originaalkeeles töötanud funktsioonid lakkavad sihtkeeles toimimast (*ibid.*).

Tulemuslik internatsionaliseerimine nõuab väljaõpet ja läbirääkimisi, ka järjekindlalt rakendatavaid ametlikke protseduure. Üheks levinud probleemiks on see, et tarkvaraarendajad kipuvad rakendusse lisama uuendusi veel arendustsükli viimasel minutil.

Pärast oma pingsaid jõupingutusi projekti lõpetamise nimel lähevad nad kas puhkusele või asuvad tööle mõne teise projekti kallal, jättes lokaliseerimismeeskonna ilma vajamineva toeta, sest lokaliseerijad ei saa enam arendusgrupi põhitegijatega lihtsalt kontakti. Sel põhjusel on üsna tõenäoline, et lokaliseeritud tarkvara saab valmis hilinemisega (*ibid.*).

Senine kirjeldus ning eespool loetletud Eesti Keele Instituudi standardi rakendamise meetmed jätavad internatsionaliseerimisreeglitest mulje, nagu puutuks nad üksnes programmeerimisse.

Siiski on selles protsessi oma koht ka tõlkijal. Tundub, et tõlkija töö hulk toote elutsüklis kokkuvõttes mitte niivõrd ei vähene, kuivõrd pigem jaguneb. Osa tõlkijaid hakkavad tegema oma tööd mitte lokaliseerimis-, vaid internatsionaliseerimisfaasis.

Millised on siis need tööd, mida saaks teha ära enne lokaliseerimist ning kuhu oleksid kaasatud ka tõlkijad. Kas ja millist abi on tõlkijal tõlketarkvaralt selles töös oodata?

Suur osa tööst on seotud terminoloogiaga:

- terminite eraldamine (need võivad olla nii üksikud sõnad kui ka mitmesõnalised fraasid)
- terminoloogiatöö põhimõtete määratlemine
- ühe- ja mitmekeelne terminibaasi loomine (abiks enamasti arvutitarkvara)
- dokumendimallide, formaadijuhiste ning kogu lähtesisu haldamis-, väljaotsimis- ja kasutamistandardite määratlemine
- stiiljuhiste ja ohjatud keele reeglite loomine, et hõlbustada ja süstematiseerida üldise dokumentatsiooni kirjutamist ühe (lähte-) keele tasandil (see hõlmab liiasuse likvideerimist sõnastuses, järjepidevust märksõnade kasutamisel jne); fraaside, *slogan*'ite, akronüümide, definitsioonide jne standardimine
- lähtematerjali dünaamiline ja üksikasjalik haldamine, hõlbustamiseks komponentide töötlemist terminieraldusprogrammiga, tõlkemäluga ja masintõlkesüsteemiga (Yuste 2005)

Kasutatavast tarkvarast tasuks siinkohal rõhutada terminieraldusprogrammi, mille kasutamine toimub järgmiselt. Terminid eraldatakse olemasolevast dokumendist. Statistilise ja/või lingvistilise analüüsil tulemusel esitab programm terminikandidaadid. Need

terminikandidaadid muudab programm automaatselt põhikujule ning salvestab allikandmete ja kontekstiga koos. Terminite eest vastutav töötaja kontrollib, kas on tegemist oskussõnaga ja registreerib uue termini. Lisaks võetakse kontekstist üle ka sobiv näide ning lisatakse vajalikud kommentaarid ja märkused. Saadud andmed viiakse üle kas tabelisse või automaatselt terminibaasi (Tanner 2003). Terminieraldusprogramm võimaldab eraldada termineid koos vastetega ka tõlkemälust (Translationzone 2007). Tulemust saab seejärel kasutada tõlkimis- ja toimetamistöös.

Taolised algfaasis läbimõeldud sammud tõstavad oluliselt tõlkimise automatiseerituse taset. Kuigi eesti keele puhul on masintõlget (vähemalt veel praegu) edasisel dokumentide genereerimisel ennatlik ette kujutada, siis levinumates sihtkeeltes arvestatakse tõsiselt ka selle võimalusega (Göpferig 2000).

Seoses lokaliseerimisega oli juttu projektisõnastikust ning selle loomise võimalustest (kasutada selleks juba olemasolevat sisepikrit, indeksiloetelu või tehnilist dokumentatsiooni ning koguda kokku seal esinevaid termineid ja definitsioone). Kui projektisõnastiku loomisele pöörata tähelepanu juba teksti loomise faasis, saaks kohe alguses panna iga fraasi juurde ka märgendi, millises projektis see kasutusel on olnud või on praegu. Kindlasti peab olema võimalus uute projektide käivitudes alati projektitähiseid tulevikuski lisada. Nii ei peaks iga lokaliseerimisüksus projektisõnastike koostamiseks tegema enam käsitsi tööd, samas on ettevõttel olemas oma üldine sõnastik, mida saab sõltuvalt vajadusest iga hetk uuesti komplekteerida. Globaliseerimist iseloomustavat lõppematut ringkäiku arvestades annab selline etteplaneerimine efekti kõigi tulevaste toodetega seotud lokaliseerimistegevuste juures ning tõlkijad saavad kasutada tõlkemälu suure kasuteguriga.

3.2.3 Globaliseerimine

Globaliseerimine on termin, mille tähendus sõltuvalt kontekstist varieerub. See sõltub sellest, mida parajasti üleilmastatakse, globaliseeritakse.

Nii on olemas geopoliitiline tase, kus tegeldakse äritegevuse ja majanduse evolutsiooniga, ettevõtete tasemel kujutab globaliseerimine endast filiaali avamist kohalikul turul. On olemas ka virtuaalne kohalolek, see eeldab veebilehe lokaliseerimist, ehk veebilehe kohandamist kohalikule keelele ja olustikule sobivaks (Esselink 2000).

Globaalse toote arengutsüklis hõlmab globaliseerimine nii internatsionaliseerimist kui lokaliseerimist, siin saavad kokku tehnoloogia, äri ja kultuur (LISA 2008a).

Globaliseerimistöös on kasutusel põhiliselt kaht liiki tehnoloogiline abi – keeletehnoloogiatarckvara ning globaliseerimisprotsessi haldamisprogrammid. Mõlemad on kvaliteedi, kiiruse ja mahtude seisukohast möödapääsmatud ning nende abil võib olulisel määral kulusid kokku hoida. Keeletehnoloogia ei asenda aga inimest, tõlkijat. Juba 1950. aastatest peale on ennustatud inimtõlke asendamist masintõlkega, eriti palju kaugemale aga 50 aasta taguse ajaga võrreldes jõutud ei ole. Küll on tänu tehnoloogiale automatiseeritud mõnigi rutiinne vigu põhjustav tegevus ning see võimaldab tõlkida paremini ja kiiremini (LISA 2008b).

Globaliseerimisprotsessis kasutatakse tõlketarkvarast enamasti tõlkemälu, terminihaldusprogramme, üldist sisuhaldussüsteemi (*Global Content Management Systems - GCMS*), masintõlget ja lokaliseerimisvahendeid (LISA 2008b).

Eesti oludesse kohandamisel masintõlkest rääkida väga palju ei saa. Kui, siis dünaamilise lokaliseerimisvahendi mõttes, kus loodud programm tõlgib „käigu pealt“ rakenduse kasutajaliidese. Sel juhul võetakse tõlked varem loodud vastavustabelitest.

Loetletud abitarckvarast globaliseerimisele kõige iseloomulikum on kindlasti üldine tõlkehaldussüsteem, mis võimaldab igal ajal oma tõlkeprojekti seisu kindlaks teha ja hetkega reageerida uuele lähtesisule.

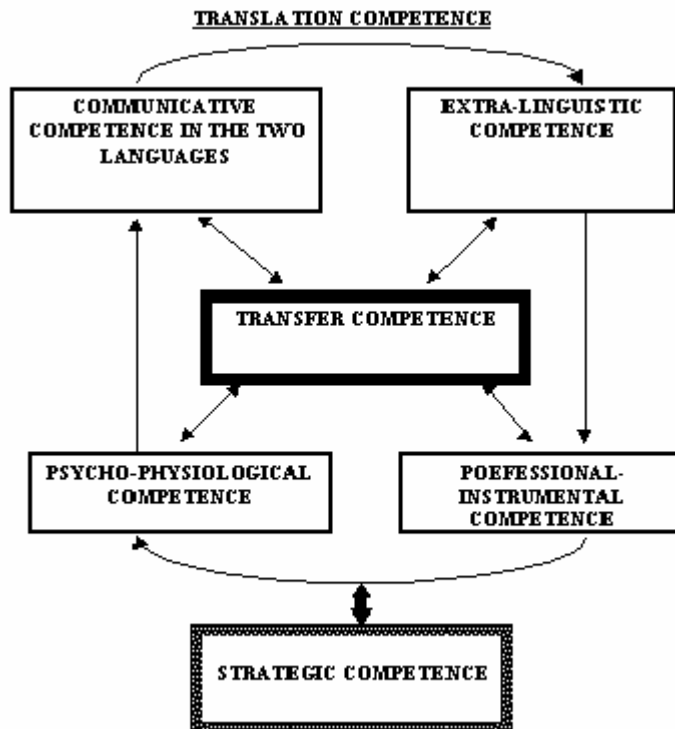
Globaliseerimisprotsesside piltlikustamiseks on Gerard Meijssen toonud näite vikipeediast. Ta on ise Hollandi vikipeedia autoreid ning nimetab seda imepäraseks eksperimendiks, kus

globaliseerimine, internatsionaliseerimine, lokaliseerimine ja tõlkimine on just need asjad, millega vikipeedia tegijad iga päev kokku puutuvad (LISA 2005).

4. Tõlkekoolitus tõlkija instrumentaalse pädevuse aspektist

4.1 Tõlketarkvara valdamine kui tõlkija instrumentaalne pädevus

PACTE (*Process of the Acquisition of Translation Competence and Evaluation*) grupp on uurinud kolme omavahel seotud ala – tõlkepädevust, tõlkepädevuse omandamist ja tõlkepädevuse arendamise ja hindamise õpetamise mooduseid. Uurimisgrupi väitel võib tõlkepädevust määratleda tõlkimiseks vajalike teadmiste ja oskuste süsteemina. See pädevus rakendub eri olukordades eri viisil. PACTE grupi kontseptsiooni puhul on omaks võetud lingvistiliste pädevuste idee ning see on muutunud tõlketeoreetilistes töödes üha tähtsamaks, kuna biheivioristlikud paradigmad on asendunud kognitiivsete paradigmadega. Keskendutud on kolmele põhiküsimusele, need on tõlkepädevuse komponendid, tõlkepädevuse olemus ja kuidas tõlkepädevus omandatakse (PACTE 2000).

Joonis 2. Tõlkepädevuse komponendid (*ibid.*)

Oma uurimustööde aluseks võtsid PACTE liikmed tõlkepädevuse mudeli, mille koostamisel nad tuginesid teadlaste varasematele töödele (vt joonis 2).

1. Kakskeelne suhtluspädevus (*communicative competence in two languages*) on üldiste terminitega määratletav kui lingvistiliseks suhtluseks vajalike oskuste ja teadmiste süsteem. Siin eristatakse lingvistilisi, diskursuse- ja sotsiolingvistilisi komponente. Tõlkijate puhul tuleb muidugi eristada lähtekeele mõistmist ning sihtkeeles loomist.
2. Keelevälise pädevuse (*extra-linguistic competence*) alla kuuluvad maailma üldisem tundmine ja erialateadmised, mis rakenduvad vastavalt iga tõlkeolukorra vajadusele. See pädevus võib sisaldada eksplitsiitseid või implitsiitseid teadmisi tõlkimise, lähte- ja sihtkultuuri kohta, entsüklopeedilisi teadmisi ning erialateadmisi.
3. Instrumentaalne-professionaalne pädevuse (*instrumental-professional competence*) moodustavad teadmised ja oskused, mis on seotud tööks vajaminevate abivahendite ja elukutsega. See pädevus võib olla väga mitmekülgne, hõlmates allikmaterjalide tundmist ja kasutamist, uusi tehnoloogiaid, teadmisi tööturust ja seda, kuidas käituda professionaale tõlkijana, eriti professionaalset eetikat silmas pidades.
4. Psühhofüsioloogilist pädevust (*psycho-physiological competence*) võib määratleda võimena kasutada kõikvõimalikke psühholoogilisi mootoreid, tunnetuslikke ja suhtumuslikke vahendeid. Neist olulisimateks võib vast pidada lugemisel ja kirjutamisel kasutatavaid psühholoogilisi mootoreid, kognitiivseid võimeid (nt mälu, tähelepanuvõime, loovus ja loogiline mõtlemine), psühholoogilised hoiakud (nt intellektuaalne uudishimu, püsivus, põhjalikkus, kriitiline meel ja enesekindlus).
5. Ülekandepädevus (*transfer competence*) on keskne pädevus, mis ühendab kõiki teisi. See on võime viia täide ülekandeprotsess lähtekeelest sihtkeelde, st mõista lähtekeelt ja väljendada mõistetut sihtkeeles, võttes arvesse tõlke funktsiooni ja vastuvõtja omadusi.
6. Strateegiline (*strategic competence*) pädevus hõlmab kõiki teadlikke ja alateadlikke, verbaalseid ja mitteverbaalseid individuaalseid tegevusi, et lahendada tõlkimisprotsessis eettulevaid probleeme. Probleemilahenduse protsessi võib kirjeldada kui tegevuste ahelat, mis viib algolekust eesmärgini. Selle pädevuse alla

kuuluvad näiteks oskus vahet teha olulistel ja teisejärgulistel ideedel, info otsimine, põhimõtteliste seoste loomine, dokumentatsiooni süstematiseerimine jne.

PACTE (2000) mudelit aluseks võttes on näha, et tõlkepädevustest haarab üks, instrumentaalne-professionaalne pädevus, ka uute tehnoloogiate tundmist. Ehk teisisõnu – tõlkija on pädev, kui ta muu hulgas oskab käsitseda tõlketarkvara ning selle õppimine ülikoolis kujutab endast tõlkepädevuse ühe komponendi omandamist.

4.2 Tõlketarkvara õpetamine

Tõlketarkvara õpetamisega seoses võib välja tuua vastukäivaid tõekspidamisi ja soovitusi. Igal juhul tuleb siinkohal arvestada tõsiasjaga, et tõlketarkvara tundmine on üks tõlkepädevuse näitaja ning temast mööda minna kindlasti ei saa. Tööks vajalikke abivahendeid ei saa tõlkija mõnes olukorras eirata, isegi kui ta ise neid esmapilgul vajalikuks ei pea. Nende kasutamist võib mõnel juhul vaadelda suisa normina.

Iisraeli tõlketeoreetik Gideon Toury on märkinud, et tõlkimist kui tegu, kui sündmust iseloomustab mitmekesisus, et tõlkimisel on määravaks ajalooline, sotsiaalne ja kultuuriline taust ehk valitsevad normid. Ta räägib sotsiaalsetest kokkulepetest, tavadest ja normidest, tõlkenormidest jne. Normide ja tõlkimise seostest rääkides on Toury toonitanud, et normid ei välista tõlkimisprotsessis kaugeltki mitte vabu valikuid, et tõlkija on ise see, kes otsustab, kuidas käituda, olgu see otsus siis teadlik või mitte (Toury 1998).

Olgugi, et Toury räägib normidest, mis on seotud teksti loomisega, keele piires valikute tegemisega, tekib tahmatult siiski paralleel normidega, mida kehtestab majandussäär hoopis teises vallas. Ning siin ei saa tõlkija endale alati vabadust lubada, näiteks kui juttu tuleb tõlketarkvarast. Nagu küsitlusestki selgus, on sageli just tellijapoolne nõue kasutada mingit kindlat tõlkeprogrammi, kindlat tõlkemälu. Näiteks oli ühel bürool klient Rootsist, kes kindlasti tahtis, et töö tehtaks Transtooli kasutades ning üks töötaja õppis programmi selle ühe kliendi tellimuse jaoks ära (KR01), vastasel korral oleks koostöö läbi olnud.

Seega saab väita, et on norme, mida tõlkija teatud olukordades eirata ei saa. Ta kas järgib normi või loobub sellest tööst. „Kes oskab, saab kohe rohkem tööd“ ja „Lepinguliste ei õpeta. Ja kui need keelduvad tõlkeabiprogrammide kasutamisest, siis koostööd pole“ (KM02).

Kindlasti peab tulevane tõlkija sellisest olukorrast aimu saama (hiljemalt) stuudiumi jooksul. See aitab teha õigeid ja meelepäraseid valikuid oma edaspidisel spetsialiseerumisel ning just tõlkeabiprogrammide kasutamist eeldava valdkonna valikul panna rõhku tõlketehnikale kui õppeainele.

Niisiis arvestades sellega, et tõlketarkvara tundmine on üks tõlkepädevuse näitaja ning et on olukordi, kus selle pädevuse rakendamine on möödapääsmatu, siis on selge, et oma koht on tehnoloogiate õpetamisel ka õppekavas. Milline on aga tarkvara õpetamise **meetod, sisu, maht, põhjalikkus, eesmärk ja koht**, selle üle võib vaielda ning selle pinnal on esitatud väga vastakaid seisukohti.

Tõlketarkvara tähtis roll tõlkija töös on muutnud ka tõlkija koolitust tehnoloogiakeskseks. Tõlkepädevus ja selle omandamine on dünaamilised protsessid, seega peab olema protsessile orienteeritud ka tõlkeõpe, keskendudes protsessiteadmiste ja -pädevuste arendamisele ning koolitatavad peavad saama nii palju ja nii mitmekülgeid kogemusi tõlkimisprotsessist kui võimalik. Eespool märgitud instrumentaalse-professionaalse pädevuse arendamiseks pakub häid võimalusi e-õpe, millest peaks saama protsessile orienteeritud konstruktiivse tõlkeõppe lahutamatu osa (Massey 2005).

Need asjaolud oli *eCoLoRe* (*eContent Localization Resources for Translator Training*) loomise ajendiks. *eCoLoRe* on 2004. aastal Euroopa Liidu kaasabil käivitatud rahvusvaheline projekt, mis toetab tõlkijate koolitust infotehnoloogiliste vahendite kasutamisel. E-õppe sisseseadmine eeldab nii õppejõudude kui õppijate teadlikkuse suurendamist, e-õppe platvormi võimaluste tutvustamist. Kõige laiemalt levinud infotehnoloogia kasutamise vormid on õppe-eesmärgil info levitamine, dokumentatsiooni jagamine ja ülesannete suunamine, mida võib määratleda õppetöö tõhusa detsentraliseeritud korraldamisena. Võrdsustada seda aga e-õppega, nagu õppejõud vahel tunduvad tegevat, on sama, kui taandada e-õpe elektroonilisele postiteenusele (ibid.).

Rääkides e-õppest kui ühest õpetamismeetodist rõhutab Massey protsessile orienteeritust. Protsessi peab oluliseks ka Frank Austermühl. Tema lähenemine on aga sisust ajendatud. Keskendudes küsimusele, kuidas siduda lokaliseerimiskoolitust ja tõlkijakoolitust, liigitab ta tehnilised abivahendid selle alusel, kuivõrd nad toetavad traditsioonilist tõlkijat ja teadmisi või lokaliseerijat ja tootlikkust (vt joonis 3) (Austermühl 2003).

Võrgu- ja arvutiressurss, mida kasutatakse sisulise tõlkimise juures, on suunatud sellele, et varustada tõlkija lingvistilise, entsüklopeedilise ja kultuurilise teabega, see on talle hädavajalik oma ülesande edukaks täitmiseks. Ning kui lähtuda sellest, et tõlkimine on puhtalt teadmistepõhine tegevus, sobiksid need tõlkeabivahendid ideaalselt ja täiustaksid tõlkija hermeneutlisi võimeid ning tõlkija saaks täielikult rakendada kogu oma loovat potentsiaali (*ibid.*).

Seda ideaali tõlkija vabadusest varjutavad paljudel juhtudel piirangud teist tüüpi elektrooniliste vahendite poolt. Nende rakenduste eesmärk on eriti suuremate, korduvate tõlkeülesannete ja -projektide puhul esmajoones kiirendada tõlkimist kui äriprotsessi. Kuigi tõlkija vaatepunktist, nagu märgib Austermühl (*ibid.*), on kiusatus iseloomustada tõlkemälusid või lokaliseerimisvahendeid kui eelkõige tootlikkuse parandajaid, siiski ei saa eitada nende positiivset mõju tõlke kvaliteedile, eriti terminoloogia ja fraseoloogia ühtsuse seisukohast.

Tõlke- ja lokaliseerimistehnoloogia			
lokaliseeriija/tootlikkuse tarkvara		tõlkija/teadmiste tarkvara	
elektronkirjastamise tarkvara	terminieraldajad, terminibaasid	Terminibaasid (sõnastikud)	entsüklopeediad
kvaliteedi tagamise tarkvara	tõlkemälude <i>back-ends</i>	tõlkemälude <i>front-ends</i>	sõnaraamatud
projektijuhtimistarkvara	Lokaliseerimistarkvara <i>back-ends</i>	Lokaliseerimistarkvara <i>front-ends</i>	digitaalsed arhiivid
töövoosüsteemid			isetehtud korpused
sisu/globaliseerimise haldussüsteemid			ühildajad
masintõlge			erialased veebilehed ja uudisegrupid
Internatsionaliseerimistarkvara			mitmekeelsete teadmiste haldamine

Joonis 3. Tõlke- ja lokaliseerimistehnoloogia liigitus (Austermühl 2003)

Austermühli tehniliste abivahendite liigituses kasvab protsessi automatiseeritus paremalt vasakule. Seal, vasakpoolses tiivas on süsteemid, mida kasutavad suured tõlkeagendid lokaliseerimise töövoo optimeerimiseks. Keskel on tarkvara – terminibaasid, tõlkemälud, vähemal määral lokaliseerimisprogrammid, mida kasutavad nii tõlkijad kui lokaliseerijad. Tõlkemälude ja lokaliseerimisvahendite lahendused varieeruvad sõltuvalt kasutusiseloost. Vabakutselisele tõlkijale mõeldud rakendustel on vaid osa funktsioonidest, mida kasutavad lokaliseerijad. Need on lihtsamad, kohandatud, nn *light-* või *front-end-*versioonid (*ibid.*).

Austermühl rõhutab, et vaatamata tõlkija ja lokaliseerija töövahendite eraldamisele (teoreetilistel ja didaktilistel kaalutlustel) selles tabelis, ei tohiks vaadelda eraldi nendega seotud protsesse ja nende eelseid ja puudusi ning samuti ei tohi tähelepanuta jätta vastastikuseid seoseid tõlkimise kui teadmiste üle kultuuri ja keelepiiride viimise ja tõlkimise kui äriprotsessi osa vahel (*ibid.*).

Siit tekib omakorda vastuolu, kus tasakaalu on raske leida. Kas tulevast tõlkijat õpetada-harida (*educate*) või koolitada-treenida (*train*)? Esimesel juhul on tehtud panus tõlkijale kui teadmiste üle kultuuri ja keelepiiride viijale. Koolitamine-treenimine valmistab ette tõlkijat kui äriprotsessis osalejat. Ning see viimane on otseselt seotud just tõlketehnika õpetamisega. Kui põhjalikult peaks nende kasutamist harjutama, kas see on ülikooli ülesanne?

Või on ülikooli ülesanne pigem anda ülevaade, tekitada küsimusi ning tudengil on endal võimalik sellelt aluselt iseseisvalt edasi minna?

Kristen Malmkjaer (2006) toob teemaga seotult paralleeli meditsiini, pedagoogika ja arhitektuuri õppeprogrammidega. Nagu nende erialade esindajategi puhul, tähendab enesekindlate professionaalsete tõlkijate ettevalmistamine praktika aluseks oleva teooria ning ajaloolise tausta selgestegemist. Tõesti on raske ja isegi õõvastav ette kujutada, et näiteks kirurg hakkaks kohe harjutama opereerimist, omamata tugevat teoreetilist baasi.

Ilma teooria ja ajaloo tundmiseta on raske üliõpilasel aru saada, miks midagi just *nii* tehakse, pealegi arusaam, et tõlkija amet on iidne, pikkade uurimistraditsioonide ja oma teoreetiliste kontseptsioonide ja mõistetega, lisab oluliselt enesekindlust (Malmkjaer 2006).

Malmkjaer rõhutab tõlkimise sotsioloogia tähtsust, sest tema väitel on vähestel üliõpilastel aimu, kui olulist osa tõlkimine mängib ja on mänginud kultuuridevahelises suhtlemises ja kultuuride vormimisel (*ibid.*).

Ent koolitamist-treenimist ootavad ülikoolilt just majandussfääri esindajad, üliõpilaste potentsiaalsed tööandjad. Malmkjaer toob näiteks väljaütlemissi väga eduka tõlkeettevõtte direktorilt. Nad eelistavat inimesi, kellel on majandustaust ja hea keeleoskus neile, kellel on tõlkija kvalifikatsioon, või et tõlkekoolitus olevat aja raiskamine, kuna seal tegeldakse väidetavalt ainult keele õpetamisega, mis tegevat tõlkijale pigem halba kui head. Veel enam, ei usuta, et tõlkijaharidusega üldse kaasaegses tõlkefirmas toime tuleb, sest kõik toimub elektroonselt, mitmes keeles, grupitööna ning tõlkima on vaja inimest, kes on vilunud hüpertekstide looja ja lokaliseerimistarkvara kasutaja jne. Ent Malmkjaer lisab, et ükskõik kui suur see tehnika tähtsus ka ei oleks, alati jääb hulk tõlkeülesandeid, milleks masinad ei sobi. Pealegi peavad ka nende kasutajad olema asjatundlikud tõlkijad (*ibid.*).

Kriitilist suhtumist on väljendanud Brian Mossop, kes küsib, kui tähtis siis arvutioskus tegelikult on. Ta tuletab meelde, et kuigi tõlgitakse arvuti abil, ei ole tõlkimine ise siiski automatiseeritud. Arvuti ise ei toimetata, ei komponeeri ega interpreteeri, vaid kiirendab neid tegevusi. Üliõpilane, kes ei suuda tõlkida pliiatsi ja paberiga ega leida viiteid paberile trükitud raamatutest, pole võimeline tõlkima ka tõlketarkvara viimase sõna abil. Siiski mõõnab ta, et ülevaade eesrindlikest tehnoloogilistest abivahenditest tuleb anda (1999).

Pigem ülevaatest kui harjutamisest räägib ka Anthony Pym. Erialase tehnoloogia tulemuslikku kasutamist võib õpetada mitmel moel, aga see ei pea toimuma ilmtingimata klassis. Pym väidab, et iga turul leiduva tarkvaratüki selgestegemiseks pole mõtet koolitundi kulutada. Neid programme on selleks lihtsalt liiga palju. Enamikul tarkvarast on tasuta demovariandid ja juhendid, nii et üliõpilane võiks nendega tutvuda iseseisvalt. Peale selle võiksid tudengid ise üksteistele tarkvara kasutamist õpetada. Pym soovib lasta tudengil (või paaril tudengil) teha endale kiiresti selgeks mõni programm, leida selle tugevad ja nõrgad küljed ning anda siis neist ülevaade ülejäänud grupile. Mis tarkvara ka praegusel hetkel ei õpetaks, on see nuginii viie aasta pärast vananenud ning üliõpilane peabki peamiselt õppima, kuidas õppida (2007).

Veel soovib Pym (*ibid.*) lasta üliõpilastel veebimaterjalidega töötada mitmekesi koos. Ka klassis saab kasutada veebipõhiseid demovariante. Õppejõu roll oleks sel juhul jälgida tudengite tegemisi üle öla ning abistada vajaduse korral.

Selline meetod, kus ollakse mitmekesi arvuti taga ei pruugi aga just kõigile sobida. Ühe tõlkebüroo esindaja nimetas oma tõlketehnika õpinguist rääkides just puudujäägina seda, et arvuti taga oli korraka liiga palju inimesi ja et ei saanud kõike ise läbi teha (RR03).

Üks asi on anda ülevaade tõlketarkvarast, koolitada seda ka kasutama, näidata, kus saab tõlketehnika abiga tööd tõhusamaks muuta. Ent tõlketarkvaraga kaasnevad ka omamoodi ohud, nüansid, mis vajavad eraldi tähelepanu ning millest tasuks samuti ülikoolis rääkida.

Seoses tõlketehnika kasutamisega soovib Anthony Pym juba tõlkekoolituse jooksul juhtida tähelepanu riskide olemasolule. Kui on olemas rohkem kui üks võimalik lahendus, peab tõlkija valima, valiku tegemisega kaasneb aga alati risk. Tõlketehnoloogia kasutamisel töötatakse sageli aga pigem korpuse kui tekstiga. Kui tehnoloogia ja meeskonnatööst tingitud materjali killustatus ei võimalda näha kogu teksti, nt kogu veebilehte, on väga raske hinnata teksti kommunikatiivset eesmärki, eristada tähtsamat ebaolulisemast. Kui pole võimaik näha kogu pilti, ei saa otsustada, milline osa nõuab tõlkimisel rohkem tähelepanu. (Pym 2007)

Negatiivsetest külgedest toob Pym esile kvaliteedi. Kui tõlkija on kohustatud kasutama juba olemasolevaid vasteid, mis talle näiteks kliendi tõlkemäluga ette antakse, pole tal motivatsiooni pakkuda paremat lahendust ja võimalust parandada tõlkemälu sisu kvaliteeti. Tagajärjeks on tõlke degradeerumine, mida rohkem kasutatakse tehnoloogiat, seda halvem tõlge tuleb (Pym 2007).

Kokkuvõtteks võib öelda, et tõlketarkvaraga ja muude tehniliste abivahenditega kursisolek ning vastavad oskused on tõlkija jaoks olulised ning sama tähtis, kui nende abivahendite heade külgede esiletoomine, on juhtida tähelepanu ka tehnoloogiaga kaasaskäivatele tagajärgedele nii töö protsessis kui kvaliteedis.

4.3 Tõlketarkvara õpetamine Eesti ülikoolides

Tõlkeeriala õpetatakse Eestis Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikoolis ja Euroülikoolis.

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna tõlkekeskuse magistriõppe eesmärk on „anda üliõpilastele põhjalikud teoreetilised teadmised ja mitmekülgsed professionaalsed oskused töötamiseks kõrgetasemeliste tõlkijatena Eestis või rahvusvahelistes institutsioonides ja valmistada nad ette Euroopa Liidu tõlketeenistuse eksami sooritamiseks. Süvendada erialaseks arenguks vajalike iseseisva õppimise meetodite valdamise oskust. Anda üliõpilastele esmane teadusliku uurimistöö kogemus ja teoreetiline ettevalmistus, et nad saaksid soovi korral jätkata õpinguid doktoriõppes või osaleda uurimistegevuses (Tartu Ülikool 2008a).”

Suulise ja kirjaliku tõlke üldained on Eesti keel, Juriidiline keel ja juriidiline terminoloogia, Majanduse põhialused, Sissejuhatus Euroopa Liitu, **Terminoloogia ja infotehnoloogia**, Tõlketeooria (Tartu Ülikool 2008b).

Kirjaliku tõlke eriained on Majanduskeele tõlge esimesest võõrkeelest ja võõrkeelde, Majanduskeele tõlge teisest võõrkeelest eesti keelde, Teadus- ja tehnikakeele tõlge esimesest võõrkeelest ja võõrkeelde, Teadus- ja tehnikakeele tõlge teisest võõrkeelest eesti keelde, Teine võõrkeel tõlke üliõpilastele, Võõrkeel I, Õiguskeele tõlge esimesest võõrkeelest ja võõrkeelde, Õiguskeele tõlge teisest võõrkeelest eesti keelde (*ibid.*).

Nagu näha, õpivad Tartu Ülikoolis Terminoloogia ja infotehnoloogia õppeainet nii kirjaliku kui suulise tõlke magistrandid. Kursus tutvustab tõlgi ja tõlkija praktilistest vajadustest lähtudes terminoloogia aluseid, terminoloogiliste süsteemide loomise põhimõtteid erinevates erialakeeltes ning kaasaegsete infotehnoloogiavahendite kasutamist terminoloogiliste andmebaaside loomisel ning tõlgi ja tõlkija kutsetöös (Tartu Ülikool 2008c). Samas ei saa kirjaliku tõlke magistrandid selle õppeainega ei ülevaadet ega praktilist kogemust näiteks tõlkemäludest. Kirjaliku tõlke õppekavas ei leidu **praktikat** väljaspool ülikooli.

Euroülikoolis toimub tõlkijate koolitus nii bakalaureuse kui magistrantuuri tasemel.

Bakalaureuse taseme tõlkeaineteks on Tõlketeooria, Kirjalik tõlge inglise keelest emakeelde, Perioodika tõlkimine, Järeltõlge inglise keelest, Ingliskeelsete audio- ja videotekstide tõlkimine, Järeltõlge inglise keelde, Kirjalik tõlge inglise keelde, Ingliskeelse ilukirjanduse tõlkimine, Õigus- ja majandusterminoloogia inglise keeles, Tehniliste tekstide tõlkimine. Kõrvalainena Arvutiõpetus. Viiteid tõlketarkvarale bakalaureusetasemel ei leia (Euroülikool 2008).

Magistritasemel on kohustuslikud ained Tõlketeadus (teoreetiline seminar), Teadustöö metodoloogia ja metoodika, Tänapäeva inglise keel, **Terminoloogia**.

Valikainete hulgas on tõlkealased valikained Ilukirjanduse tõlge, Luuletõlge, Äri- ja majandustõlge, Õigustõlge, Teadus- ja tehnikatõlge, Tõlke toimetamine ja korrektuur, Konverentsitõlke teooria ja praktika, Kirjalik tõlge teisest võõrkeelest, Järeltõlge teisest võõrkeelest, Õigus- ja majandusterminoloogia II võõrkeeles. Keeleteaduslike valikainete all leidub õppeaine **Arvutipõhine tõlge** (*ibid.*).

Euroülikooli eristab Tallinna ja Tartu ülikoolidest tõlkijate koolitamine ka bakalaureuse tasemel. See annab põhjust peatuda lühidalt mõnel seisukohal, mis puudutavad tõlkekoolituse kuulumist magistri- või bakalaureusetasemele.

Magistritaseme kasuks räägib asjaolu, et üliõpilastel on sinna jõudes läbitud korralik keeleõpe ning ka maailmapilt on juba avaram, selle pinnalt saab minna juba edasi tõlkija ülesannete juurde. Kuid Kristen Malmkjaer toob bakalaureuse taseme tõlkekoolituse ühe põhjusena välja üliõpilaste endi väga suure soovi tõlkimisega alustada kohe keeleõpingute algul (2006). Üks võimalus õpingute sisu kahe taseme vahel jagada, on lähtuda õpetamisest (*education*) ja koolitamisest (*training*). Malmkjaer räägib Silvia Bernardini (2004) ideest koondada bakalaureuse tasemele hariduse andmine. Kui on läbitud pikk ning tunnetuslikult ja kultuuriliselt nõudlik programm, mille käigus saadakse kätte puhas teoreetiline baas, võib minna järgmisele, magistritasemele, mis hõlmaks peamiselt koolitust. See aga tähendaks, et tõlkemagistriõppesse pääseksidki vaid sama eriala juba bakalaureuse tasemel lõpetanud, mis omakorda pole reaalne.

Seda enam, et magistriprogramm näeb traditsiooniliselt ette ka teadustööd ja üldistusvõime arendamist (Malmkjaer 2006).

Igatahes ei ole Euroülikool esimesena mainitud teed läinud ega bakalaureuse tasemel ainult teooriale rõhku pannud, sest Euroülikoolis on praktilal märkimisväärne osa just bakalaureuse tasemel, kus see on väärt **10** ainepunkti, magistritasemel aga õppekava järgi otsustades praktika kirjaliku tõlke osas hoopis puudub (Euroülikool 2008).

Tallinna Ülikooli germaani-romaani keelte ja kultuuride instituudi all tegutseva kirjaliku tõlke eriala õppekava üldeesmärgid on

- luua võimalused kõrgtasemel erialase kompetentsuse kujunemiseks ja süvateadmiste saavutamiseks tarbetekstide tõlkimiseks riigiasutustes, ettevõtetes, rahvusvahelistes ja muudes organisatsioonides;
- luua eeldused kujuneda professionaalseks tõlkijaks;
- tõsta tõlkija eriala prestiiži ühiskonnas ja parandada avaldatavate tõlgete kvaliteeti;
- arendada tõlkeala teaduslikku uurimistööd;
- luua eeldused õpingute jätkamiseks doktoriõppes (Tallinna Ülikool 2008a).

Kirjaliku ja suulise tõlke kohustuslikeks aineteks on Tõlketeooria, Kirjaliku tõlke alused, Suulise tõlke alused ja **Terminoloogia**.

Kirjaliku tõlke erialamoodulisse kuuluvad Majandustõlge II, Õigustõlge II, Tehnikatõlge II, Kirjalik väljendusoskus tõlkimisel, **Erialapraktika**, **Tõlketehnika** ja Magistriseminar. Selle mooduli õppeainete läbimisel peaks magistrandil olema muu hulgas valmidus pakkuda professionaalset tõlketeenust ja adekvaatselt reageerida võimalikele reaalse tööelu tõlkesituatsioonidele, algteadmised tõlketurust ja **töökogemus**, suutlikkus kiiresti ja iseseisvalt omandada tõlkimise praeguste ja tulevaste **tehniliste abivahendite** kasutusoskust.

Tõlketehnika aine raames tutvutakse tõlkija infotehnoloogiliste abivahenditega: failihalduse, teksti-, tabeli- ja pilditöötlusega tõlkimisel ja toimetamisel, andmebaasidega, märgistuskeeltega, tõlkemälutarkvaraga, lokaliseerimisvahenditega, masintõlke tööpõhimõtete ja rakendustega. Juttu on ka failide edastusviisidest, tehniliste probleemide vältimisest, avastamisest ja lahendamisest tõlkimisel (Tallinna Ülikool 2008b).

Erialapraktika annab siin 3 ainepunkti.

Kuna eriala üheks eesmärgiks on valmistada magistrant ette töötama muu hulgas ka rahvusvahelistes ja muudes organisatsioonides, siis siinkirjutaja enda kogemuse ja subjektiivse arvamuse kohaselt võiks olla olemas ka moodul, kus lisaks Euroopa institutsioonidele ja struktuurile saaks ettekujutuse tõlketööde voogudest ja tõlkija positsioonist ka majandusettevõtetes.

5. Empiiriline uurimus „Tõlketarkvara kasutamine Eesti tõlkebüroodes ja tõlketarkvara koolitusvajaduse määratlemine Eesti tõlkebüroode hinnangu põhjal”

Andmeid ja arvamusi oma büroo töö, tõekspidamiste ja töökorralduse kohta oli nõus avaldama 37 Eesti tõlkebürood, neile toetuvad järgnevad arutlused ja järeldused. Tegemist on kvalitatiivse uurimismeetodiga, ning järgnev analüüs tugineb 2007. aasta lõpus ja 2008. aasta alguses läbiviidud küsitlusel. Küsitlustulemused on talletatud intervjuude ja kirjalike vastuste vormis.

Valim. Tõlkebüroo on selle küsitluse jaoks defineeritud kui tõlketeenust pakkuv ettevõtte, mis ostab mingil kujul tõlketeenust või tõlkijate tööjõudu ka sisse, st täidab vähemalt mõnes olukorras tõlkija jaoks vahetu tellija või tööandja funktsiooni. Seega kuuluvad valimisse lisaks prototüüpsetele tõlkebüroodele ka agentuurid, kusjuures puudub vajadus nendevahelise piiri asukohta täpsustada. Samuti ei sõltu valimisse kuulumine ettevõtlusvormist: sees on FIE-d, kes teistele tõlkijatele tööd annavad, ja väljas OÜ-d, kes ei anna, vaid piirduvad osanike tööjõu müümisega. Sellistele kriteeriumidele vastanud büroosid oli küsitlemise alustamise ajaks 2007. a detsembris leitud 84.

Küsitlusmeetod. Vastama oli palutud büroost üks või kaks sellist inimest, kes kujundavad büroo seisukoha töökorralduse, tõlkijale esitatavate nõudmiste ja tõlke kvaliteedi teemal või on selle seisukohaga väga hästi kursis. Eelistatud oli suuline intervjuu, sest küsimused on avatud, suhteliselt pikkade vastustega ja sageli täpsustamist vajavad. Samas võis küsitletav vastata soovi korral ka kirjalikult.

Konfidentsiaalsus. Töös ei seostata vastuseid nende andjatega, vastajate nimed on asendatud koodiga, mille all on vastused kättesaadavad ka rühma ülejäänud liikmetele.

Osalejad ja nende teemad. Küsitlejate gruppi kuulus kuus magistranti ja üks doktorant. Küsimustik sisaldas kõigi osalejate küsimusi ja küsitlemise töö oli omavahel ära jaotatud. Lisaks käesoleva töö loojat huvitanud küsimustele hõlmas küsimustik järgmiste autorite ja uurimisvaldkondade huve kandnud küsimusi.

Elis Kõrvek, "Tõlkebüroo laienemisvõimalused Eesti tõlketurul Refineri näitel". Magistratöö eesmärgiks on kujundada ettepanekud tõlkebüroole edutoova strateegia loomiseks ning välja

tuua ettevõtte võimalused, mis põhinevad ettevõtte tugevatel külgedel võrreldes konkurentidega.

Reet Raidma soovis uurida tõlkebüroo ja tõlkija vastastikuseid ootusi ja seda, kui hästi kumbki neist teab, mida teine talt ootab. Vaadeldavad ootused käivad nii hariduse ja tõlkekogemuse sarnaste taustategurite kui ka tõlkimise käigus tehtavate konkreetsete sisuliste otsuste kohta.

Kaja Rand pidas silmas ülevaadet Eesti tõlketurust: kui palju ja milliseid büroosid on olemas ja mille poolest nad üksteisest erinevad.

Elis Rohi töö "Tõlketeenuse kvaliteet Eesti tõlkebüroode näitel" eesmärgiks on välja selgitada, milline on Eesti tõlkebüroodes tõlketeenuse kvaliteet, milliste vahendite ja meetmetega tõlketeenuse kvaliteeti tagatakse ja mida tehakse teenuse kvaliteedi parendamiseks. Eriti huvitab, mis teenuseid pakutakse selleks, et tõlge oleks kvaliteetsem.

Margit Vain tööks on "Ülevaade majandustõlkest ja kvaliteediootused majandustekstide tõlkimisel". Lisaks tõlkebüroodele ka tõlketeenuse lõppkliente (pangandussektori näitel) küsitlev töö uurib selle ala tõlkepraktikat.

Arvi Tavasti doktoritöö "Oskussuhtluse performatiivsest mudelist" uurib, mida peavad tõlketuru osalised tõlkimiseks. Mis see on, mida tõlkija arvab end tegevvat, kui ta tõlgib? Mida ta tegelikult teeb? Mida tellija tahaks, et ta teeks?

Uurimuse käigus selgusid plussid ja miinused nii grupitööst kui küsitletavate ametipositsioonist lähtuvalt.

Hea külg, mida tingis küsitluse läbiviimine rühmatööna, oli näiteks see, et intervjuuerida oli võimalik suuremat hulka büroosid. Intervjuu kokkuleppimine ja läbiviimine oli mõnel juhul küllalt aeganõudev ning üksinda poleks mitmekümne büroo küsitlemine kõne alla tulnud.

Teiseks oli see ka usutavasti büroode jaoks mugavam variant, alternatiiv - seitse inimest oleksid oma küsimustega üksikhaaval büroosid külastanud - oleks ilmselt mõjunud büroootõtjatele häirivalt.

Kolmas soodne rühmatöö kaasmõju puudutab nii ettevalmistavat etappi kui tulemusi suhtluse ja vaatenurga avardumise mõttes. Küsimuste läbitöötamine ning nendest optimaalse valiku kokkupanemine toimus arutelude ja vaidluste käigus, kus kõigil oli võimalus oma teemat

esitleda ja kaitsta. Nii et kõik said kaasa mõelda ka muude vaatenurkade alt. Ja hiljem juba intervjuusid kuulates selgus, et vastustes avanes mõni teema hoopis muule, mitte „selle” teema küsimusele vastates, tulid välja nüansid, mida poleks osanud ise küsidagi.

Negatiivse poole pealt võib nimetada seda, et vastaja ametipositsioon näis mitte iga küsimuse juures kasuks tulevat. Inimesed, kes kujundavad büroo seisukoha töökorralduse, tõlkijale esitatavate nõudmiste ja tõlkekvaliteedi teemal, ei pruugi siiski teada, kuidas ja millega tõlkija tööd teeb. Näiteks jäi mulje, et küsimusele tõlkemälude kasutamise kohta vastati mõnigi kord ebakindlalt, sest ei teatud täpselt, mismoodi tõlkijad täpselt oma tööd teevad ning mis tarkvara kasutavad.

Paljude küsimuste, st huvide ühendamine tingis lõppkokkuvõttes ka mõningase pealiskaudsuse, sest nende küsimuste juures, mis enda teemat otseselt ei puudutanud, ei kasutanud küsijad iga kord ära võimalust paluda täpsustusi, et vastust laiendada. Paratamatult teab igaüks ikkagi oma teema nüansse kõige paremini ning korraga seitsme töö sihte silmas pidada pole kerge.

Eitava vastuse andnud büroode reaktsioonidest võib järeldada, et üheks põhjuseks sai konkurentsi pelgamine: „Vähemalt olete hoiatanud, et küsitlus viiakse osaliselt läbi konkurendi ärihuvides, soovi vastata vähendab see aga tunduvalt” (RR07), büroo pidas silmas tööd „Tõlkebüroo laienemisvõimalused Eesti tõlketurul Refineri näitel”.

Küsimustik on esitatud lisas.

5.1 Tõlketarkvara kasutamine Eesti tõlkebüroodes

Küsitluse põhjal võib öelda, et tõlketarkvara pole Eesti tõlkebüroode jaoks kaugeltki mitte võõras teema. Oli mõni büroo, kes ütles, et tõlkemälu kasutatakse nende büroos harva ning mõni, kes vastas, et nad üldse tõlkemälusid ei kasuta.

Valdavalt tõlkemälu siiski kasutatakse ning enamikul juhtudest öeldi kasutatavaks programmiks olevat Trados. Siinkohal näiteks ühe tõlkebüroo esindaja kommentaar: „Trados on väga hea asi, kui on vaja tõlkida tehnilisi manuaale, tehnilisi tekste. Kui see on tavaline tekst või juriidiline tekst, siis on problemaatiline, seal on palju rohkem fantaasiat, see ei ole

nii standardiseeritud teema. Aga tehnilistel küll. Me kasutame Tradost, see on kõige universaalsem programm, Trados, rohkem ei ole vaja. Teine asi on programmid Euroopa Komisjoni tekstide jaoks, mida nad ise tegid, need tuleb siis ära õppida (RR05).”

Büroode hulgas, kes tõlkemälu reeglina ei kasuta, on ka neid, kes tulevad vajadusel toime tarkvara demovariantidega. See on ka arusaadav, sest kui tegemist on „rohkem ilukirjanduslike, jutustavate, kirjeldavate tekstidega, kus vähe kordusi” ning büroo kuine töömaht on umbes 40 lehekülge (RR01), siis tõlketarkvara kõrgeid hindu arvestades pole neid väiksemamahuliste tööde jaoks endale tõesti otstarbekas soetada.

Üks vastanutest, kes veel väga pikalt tõlketurul tegutsenud pole, praegu veel tõlkemälu ei kasuta, ent kaalub tõsiselt seda teha tulevikus. Programmi eelistust ta ei lisanud. Teisel bürool, kes samuti veel tõlkemälu ei kasuta, oli aga juba ka tarkvara valik kindel - Wordfast.

Tundub, et põhiliseks ajendiks tõlkemälu kasutamisel vähemalt väiksema tõlkemahuga ettevõttes on ikka kliendid, kes nõuavad mingi kindla tõlkemälu kasutamist (MV02). Tõlkijate kohta kuulus mõnest büroost murelikke kommentaare, nagu „tõlkijad on laisad, eriti vanemad, ning neid tuleb sundida neid (tõlkemälusid) kasutama” (AT07) ja „need tõlkijad, kes on varem hariduse omandanud, ei oska“ (RR03).

Samas ega tarbetekstide tõlkimine ei eelda ka alati kohe tõlkemälude kasutamist. Nagu peatüki alguses tsiteeritud tõdemus kinnitab, on „tavalise” või juriidiline teksti tõlkimisel tarvis palju rohkem fantaasiat ning tõlkemälu kasutamine on sellistel puhkudel problemaatiline. Muidugi on möödapääsmatu tekstiredaktorite ja muude abistavate, nüüdseks elementaarseks kujunenud rakenduste kasutamine, ehk „inimene, kes ei oska Wordi või Excelit - tal ei ole midagi teha selles sfääris, see on sama, kas ma oskan kirjutada pliatsiga või ei” (RR05).

Bürood vastasid ka küsimusele lepinguliste töötajate tõlkemäludega varustamise ja väljaõppe kohta. Vastustest selgub, et tõlkijad, kes põhikohaga büroos ei tööta, peavad tõlketarkvara reeglina ise ostma ning ka ise sellega toime tulema.

Võrreldes tõlkemälu kui igapäevase töövahendiga leiab harvem rakendust projektijuhtimistarkvara. Küsitletutest suurem osa seda ei rakendanud või said hakkama oma

„põlveotsas” süsteemiga. Teisalt kolm bürood kasutavad suisa spetsiaalselt oma firma jaoks arendatud tarkvara, kaks on oma süsteemi juurutamas.

5.2 Eesti tõlkebürood tõlketarkvara koolitusvajadusest

Läbiviidud küsitluse tulemused annavad vihjeid selles suunas, milliseid teadmisi, oskusi soovivad tõlkijatel näha tõlkebüroode vastutavad töötajad.

Üldiselt Eesti tõlkebürood väga suuri nõudmisi tõlketehnika osas ei esitanud. Oli isegi büroo, kust öeldi lihtsalt, et nad ei eelda tõlkemagistrantidelt mingeid erilisi oskusi. Kui, siis vast uurimispädevust, oskust saada edukalt hakkama otsingutega Internetist (AT05).

Et siiski **üldine arvutioskus** tõlkijate hulgas iga kord väga heal tasemel ei ole, kinnitavad intervjuudes nentimised, et filoloogidele hakkab IT raskesti külge, et nad on tihti hädas. Seetõttu ütleb üks büroo otse välja, et nad pole koolis tehtava koolitusega päris rahul, sest filoloogid ei tunne hästi IT-d (AT040). Kahjuks jäi täpsustamata, kas nimetatud filoloogide hulka kuuluvad ka tõlkemagistrid.

Üldise oodatava arvutioskuse all nimetatakse Wordi, Exceli, Interneti ja sõnaraamatute kasutusoskust, näiteks taustaurimisoskust, kasutades selleks infotehnoloogiat (AT07), otsinguvõimalusi (KR02).

Ühe büroo esindaja toob teravalt välja arenguruumi vormistamisoskustes (ER01).

Ootused üldisele arvutioskusele võtab kokku sama büroo tõdemus: „Koolist peab saama arusaama, et maailma IT-stub.”

Magistriõppest oodatavad teadmised ja oskused **tõlkemälude** alal on bürooti erinevad. On tööandjaid, kes sel alal mingeid nõudmisi ei esita, väites, et tõlkemälude kasutamine on nii lihtne, et nende koolitamist vaja ei olegi (AT05). Suurem osa siiski soovib, et ülikool annaks ettekujutuse, mis on tõlkemälu (AT07) ja tõlkemälu põhimõtted (AT01), (AT07). Mõni ütleb konkreetselt, et magistrantuuris tuleb selgeks teha Trados, kõik muu tuleb selle pealt (KM02). Soovitus on ülikoolis õpetada, kuidas tööprotsessi lihtsustamiseks programmi võimalusi maksimaalselt ära kasutada (RR01).

Vastanute hulgast on paar bürood teema vastu silmnähtavat huvi tundnud ning selle põhjal ka intervjuus oma järeldusi ja seisukohti jaganud: „Oleme hästi palju küsinud, kes vestlusele erinevatest ülikoolidest tulevad. Siis pilt, meile loodud pilt on see, et Euroülikoolis ei ole räägitudki, teevad suured silmad, ei teagi, mis see on. Tallinna Ülikooli omadele on räägitud, aga pole näinud (Tradost). Üldiselt teatakse, mis see on, kuid kogemus puudub. Arusaadav ka, et pole näinud, see on väga kallis (MV01).”

„Peaks andma tõlkijale täieliku teadmistepagasi tööks vajalikuks. Sealhulgas ka juhtudeks, kui tõlkeprogramm või fail ei vasta meie eeldustele. Tõlkija peaks olema võimeline ka programmiga loominguks töötama. Näiteks tõlkeprogrammi Tradost tõlkemälu võimaldab luua uue tõlgitud faili originaalfaili põhjal, juhul kui mingil põhjusel tõlgitud fail on kaduma läinud või vigane. Samuti saab Tradosega originaal- ja tõlkefaili kasutades tõlkemälu luua. Ja palju muud taolist (MV03).”

Uute töötajate valikul peetakse büroodes tähtsaks enamasti töökogemust ja proovitöö taset, on aga ka büroo, kes võtab arvesse seda, kus ja millal tööle kandideerija on õppinud (RR03) ning üks, kes peab määravaks ka tõlketarkvara praktilist kasutusoskust: „Tradost on enamik küll näinud, kuid praktikas ei kasuta. See saab tihtipeale komistuskiviks, kui tõlkemagistriõppe lõpetanud meilt tööd otsivad. Need programmid ei ole kuigi keerukad, magistriõppe lõpetanu võiks osata vähemalt Tradost praktikas kasutada, et ta saaks tööpakkumisi vastu võtta (RR06).”

6. Järeldused

6.1 Üldised ITalased teadmised, tõlkemälud

Tõlketarkvara õpetamisel mingite sihtide seadmiseks tuleb kõigepealt küsida: keda õpetatakse? Millise töö ja millise positsiooniga inimesi tõlkemagistrantuur peab koolitama? Kas need on **vabakutselised tõlkijad, tõlkebüroode töötajad, ettevõtjad, tõlkejuhid suurettevõtetes, teadlased, õppejõud?**

Küsitlustulemused näitavad, et vähemalt nende Eesti tõlkebüroode hulgast, kes küsitlusele soostusid vastama, kasutab enamik tõlkemälusid. Samas ei peeta reeglina oluliseks, et tõlkemagistrantuur peaks andma üksikasjalikke oskusi tõlketarkvaraga toimetulekul.

Pigem rõhutatakse, et nende äraõppimine on lihtne, ülikooli õppekavas piisab ülevaatest. Kui aga meenutada tõika, et tõlkija, kes pole büroo palgaline töötaja, peab tõlketarkvarga üldjuhul iseseisvalt toime tulema (pole kogenumaid kolleege, kes on pandud uusi töötajaid aitama, nagu see mitmes büroos mainiti olevat), siis võib tõlkemagistrandi kui tulevase vabakutselise tõlkija huvi programme sügavuti tundma õppida suurem olla.

Büroode vastustest jäi kõlama üldise arvutioskuse, muu hulgas parema vormistamisoskuse ja uurimispädevuse arendamise vajadus.

Seega peab tõlketehnika õppeprogramm käsitlema mitte ainult spetsiaalseid tõlkijatele mõeldud rakendusi, vaid pöörama (Tallinna Ülikooli mõistes endiselt) tähelepanu vormistamisküsimustele ja teadmiste tarkvarale (vt joonis3). Uurimispädevus haakub aga kindlasti ka tehniliste, õigus-, majandus- ja meditsiinitekstide harjutustõlgete tegemisega, kus oma oskusi ja teadmisi saavad edasi anda kõik õppejõud ja ka külalislektorid.

6.2 Terminihaldus

Terminihalduse tarkvara kohta eraldi küsimust büroodele ei esitatud ning bürood ise selles vallas mingeid avaldusi või kommentaare ei lisanud. Arvestades aga eelmistes peatükkides kajastamist leidnud seisukohti ja protsessikirjeldusi, ei saa õppeprogrammist kindlasti välja

jätta ka sellealast moodulit. Tõlkijal peab olema oma töö tegemisel juurdepääs mitmele terminiallikale. Näiteks lokaliseerimisprojekti vajaminevatest terminiallikatest toob Bert Esselink välja järgmisi:

1. Projekti sõnastik. See projekti käigus täienev sõnastik ühendab endas algset terminiloetelu ning kasutajaliidese (menüüpunktide, dialoogiakende jne) tõlkimise käigus tekkivat tarkvara sõnastikku.
2. Töökeskkonna sõnastik, näiteks kõik Microsofti sõnastikud.
3. Mitmekeelne kliendi terminibaas.
4. Teemakohased spetsiifilised sõnastikud, näiteks kui tõlgitakse tarkvara finantside juhtimiseks, tuleb kasutada ka selle ala oskussõnastikku.
5. Veeb oma mitme otsingumootoriga (2000).

Nii mitme terminibaasiga hästi toimetulemiseks peab nende kasutamine olema läbimõeldult organiseeritud. Iga baasi jaoks eraldi tööriista kasutamine on ebamugav ja aeganõudev. Siin on vaja teada häid lahendusvõimalusi või vähemalt osata seda nõuda IT spetsialistilt, kui selline inimene lokaliseerimisfirmas olemas on. Ülikooli ülesanne on siin teots kätte anda, kirjeldada ja demonstreerida erinevaid valikuvõimalusi ning julgustada koostööle IT spetsialistidega.

6.3 Lokaliseerimine

Küsitlustulemused ei puudutanud terminite haldamise teemat, kuid vastanud büroodest kaks soovitasid oma spetsiifikast lähtuvalt õpetada ülikoolil spetsiaalset lokaliseerimistarkvara, nimetades Tag Editori, LocStudiot, Heliumi ning mainides, et seni on nad olnud sunnitud vastavat koolitust ise tegema (KM01) või palunud töö käigus vanematel kolleegidel uusi töötajaid õpetada (KM02). Seega tõlkemälude ja terminihaldussüsteemidele lisaks on ka lokaliseerimisvahenditel õppekavas oma koht.

Nagu algul öeldud, kajastavad küsitlustulemused Eesti tõlkebüroode hinnanguid ja ootusi, antud juhul tarkvara suhtes. Küsitlus ei vahenda aga tõlkija arvamust ja positsiooni. Järgnevalt leiavad käsitlemist seisukohad, mis puudutavad lokaliseerimist, ja seda mitte niivõrd tarkvaralise nurga alt, vaid seavad lokaliseerimisega seotud koostamisvajadust hinnates keskmesse tõlkija.

Andes ülevaadet magistrantidele lokaliseerimistarkvarast ja lokaliseerimisprotsessist, kajastades selle paljusid häid omadusi (nt terminoloogia ja fraseoloogia ühtsus, töö kiirus) tuleb siiski vaadelda ka protsessi varjukülgi. Anthony Pym kommenteerib väga resoluutselt just tõlkija rolli lokaliseerimises. Ta rõhutab lokaliseerimisprotsessi omapära tõlkija jaoks, nimelt seda, et tõlkija ei tööta mitte projekti kui tervikuna, vaid infovoogudega, tõlkides muudatusi mitte tervet teksti. Pym tõstab efektiivsuse kõrvale inimlikud väärtused. Peale selle, et tarkvara tõlkimine on kohutavalt igav ja rutiinne töö, osutab ta asjaolule, et tõlketöö väljasttellimisega hoitakse tõlkijad paremini tasustatud ärisfääridest eemal, et meie post-industriaalsel ajastul kodutöönduse ideoloogia harrastamise tagajärg on see, et tõlkija ei näe ega loe enam tervet teksti, et tõlkijal pole otsest kontakti kliendiga (2001).

Ka LISA (2008c) koduleht möönab, et paljude ettevõtete jaoks on lokaliseerijatele materjali üleandmine sama, kui heita see üle aia, nad toimetavad projekti lokaliseerija kätte ning ootavad tulemust, huvitumata, kuidas ta toime tuleb. Kurb tõsiasi on aga see, et inimestel, kes peavad materjali tõlkima, pole tegelikult võimalik kontakti võtta mitte ühegi toote loojaga ning vastuseid nad oma küsimustele ei saa. Tagajärjena võetakse vastus otsus, mis tundub tõlkijale-lokaliseerijale õige, aga ei pruugi olla lahendus, mida klient ootab.

Kas tulevane tõlkija on selleks valmis ja kas ta tahab sedalaadi töös osaleda, võiks kõige tõenäolisemalt selguda praktika jooksul, kus on võimalus kõik ise eluliselt läbi teha, töötada erialase tarkvaraga keset protsessi. Ka Anthony Pym ärgitab ära kasutama töökohtade võimalusi, rõhutades, et tehnoloogia voorused ja puudused tulevad ilmsiks alles erialase praktika kontekstis, töötades reaalses ettevõttes kohapeal (2007).

6.4 Praktika

„Kasulik oleks veidi pikem praktika, kui lühikese tutvustava koolituse jooksul on võimalik saada (KM04),” kõlab ühe büroo tõlketarkvara koolitussoovitus ülikoolile.

Et praktika teeniks tehnoloogia poolest oma eesmärgi, peab see toimuma büroos või ettevõttes, kust saab hea arvutikasutamise kogemuse, eriti tõlketarkvara rakendamisel. Praktika peab andma üliõpilasele selguse, kas ta soovib ka edaspidi tegelda sügavuti ja kitsamalt alaga, kus tõlkeabiprogrammid on möödapääsmatud (tehnikatõlked, lokaliseerimine, meditsiinitõlked), või on talle meelepärasem hoiduda tootmist meenutavast tõlketööst. Büroode esindajate vastustele toetudes võib väita, et mitte alati ei minda suure mahu ja standardsete tekstidega töötamise teed ja ka tarbetekstide hulgas on tekste, kus tõlkemälude kasutamine otstarbekaski pole. Niisiis on nišš ka „IT-võõrastele filoloogidele“, nendele tõlkemagistritele, kes eelistavad arvutiga kokku puutuda nii vähe kui võimalik. Praktikakohtadeks ei pea olema üksnes tõlkebürood. Nagu eespool kirjeldatud, on üha olulisemaks muutumas internatsionaliseerimisetapp, milles on oma koht tõlkijal-lingvistil. Kuna internatsionaliseerimine toimub tootjaettevõttes, siis on tähtis, et soovi korral saaksid tudengid minna praktikale mõnda suuremasse tarkvara tootvasse firmasse, kus internatsionaliseerimine on päevakorral.

6.5 Internatsionaliseerimine, globaliseerimine

Kui üliõpilane valib tuleviku, millesse kuuluvad tõlkeabiprogrammid, peaks tema teise aasta õppeplaani kuuluma õppeaine, mis käsitleb suurtes nt tootmis- või tarkvaraettevõtetes toimuvaid protsesse, mis on seotud globaliseerimise ja/või internatsionaliseerimise ja/või lokaliseerimisega ning saama aimu tõlkija rollist selles. Magistrikraadi omandanu ei peaks olema pelgalt käsitööline, ta peaks suutma protsesside juhtimises kaasa rääkida. Seetõttu on vastavasisuline moodul ülikooli õppekavas väga vajalik.

Eespool toodud asjaolusid ja väiteid kaaludes tundub, et tudengite koolitusel peaks arvestama kolme eri suunaga.

I.

Tudengid, kellele sobib rohkem tehniline külg ning kes on valmis rohkem standarditele alluma, peaksid saama valida ka vastavaid õppeaineid. Selliseid, mis arendaks just neid oskusi ja vilumusi, mida vajab tõlkija lokaliseerimisettevõttes või internatsionaliseerimisega tegelevas firmas. Miks mitte soovitada siin mõnd õppeainet, mis tegelikult on hoopis ülikooli informaatika instituudi õppekavas.

II.

Tudengid, kes hindavad rohkem teksti kui tervikut, tunnevad rõõmu sõnaseadmisesest ning pelgavad standardlahendusi, saaksid pärast terminoloogia ja tõlketehnika põhitõdede omandamist spetsialiseeruda „pehmematele” aladele ning ka teadustööle.

III.

Viia tudengid võimalikult hästi kurssi globaliseerimisprotsessidega. LISA, organisatsioon, mis loodi 1990. aastal, et kokku viia IT tööstus ja lokaliseerimisteenuste pakkujad (Esselink 2000), ei räägi enam oma kodulehel lokaliseerimisest peaaegu üldse, pealkirjades domineerib globaliseerimine. Kas pole see vihje vajadusele pöörata ka tõlkijate pilgud protsessile üldiselt, nägemaks pilti suuremas plaanis, et osata seostada ettevõtte ärieesmärke ja tõlkevajadust ning leida rakendust sel tasemel?

Tähtis on avardada valikuvõimalusi, anda neist kindlasti ülevaade kohe alguses ka tõlkemagistrantuuri alustavatele üliõpilastele.

6.6 Projektijuhtimistarkvara

Nagu eelmises peatükis öeldud, näitasid küsitlustulemused, et projektijuhtimistarkvara kui sellist kuigi paljud Eesti tõlkebürood ei kasuta, enamasti saadakse hakkama oma käepäraste vahenditega, mis tegelikult kujutab endast Exceli faile. Tõsi, väiksemate mahtude juures pole ka otstarbekas kulutada suuri summasid spetsiifilise tarkvara soetamiseks või tellimiseks IT firmalt. Ent näha on, et siin terendab avar arenguruum ning tänuväärt oleks, kui ülikool suudaks siin käia sammu võrra eespool. Nii et tõlkemagister võiks olla see, keda oodatakse tõlkebüroosse või ka tõlkeosakonda omavasse ettevõttesse sellepärast, et tal on teadmised ning oma ettekujutus projektijuhtimisest olemas.

Seni Tallinna Ülikooli tõlkemagistrantide õppekavas olnud õppeaine „Projekti ettevalmistamine ja projektitarkvara“ tõlkeprojektide puhul just palju ei aita. Kursus annab ülevaate projektitöö põhimõtetest ning praktilise kogemuse projektitöö meetodite rakendamisest ja tervikliku projektiplaani koostamisest projektijuhtimise tarkvara kaasabil. Seminaride eesmärgiks on harjutada olulisemate projektitöö meetodite kasutamist nii üldharjutuste kui ka õppeprojektide abil (vt lisa 2).

Kindlasti tulevad üldiselt kasuks teadmised selle kursuse sisuks oleva ühekordse suure projekti kavandamisest, mille käigus õpitakse ideid sõeluma, koostama probleemipuud, loogilist maatriksit ja projektettepanekut, hindama projekti riske, ajastamistehnikat, projekteerima Gantti graafikut ja võrkdiagrammi, koostama kulukalkulatsiooni.

Tõlkeprojektide juhtimine ja haldamine tähendab aga midagi muud. Tõlkeprojektid erinevad oma iseloomu poolest ühekordsetest suurtest projektidest. Nagu oli võimalus praktika käigus kogeda, on tõlkebüroos üheaegselt käsil palju tõlkeprojekte. Siin ei hakata joonistama probleemipuud ega eesmärgipuud, vaid hallatakse ühekorraga suurt hulka projekte.

Tõsi, ühekordse suure projekti läbiviimise oskust võib tõlkebüroo töötajal vaja minna näiteks siis, kui ta volitatakse läbi viima projekti, mille tulemuseks peab olema büroo tõlkeprojektide haldamiseks mõeldud tarkvarasüsteem ise. Sel juhul peaks ta kõigepealt oskama kirja panna kõik ülesanded, mida üks hea projektijuhtimis/haldamistarkvara peaks täitma. Näiteks

- suurte või väikeste projektide üksikasjalik salvestamine
- kuitahes mitme sihtkeele ja teiste teenuste eraldi käsitlemine
- kliendi ja tõlkija info (hinnad jne) dünaamiline integratsioon
- projekti sortimis-, filtreerimis- ja otsingufunktsioonidega ülevaated
- tellimuste kinnituste, ostutellimuste, üleandmismärgete ja arvete suurel määral automatiseeritud vormistamine
- mitmekordsete projektide arved
- optimeeritud e-kirjavahetus
- failide ja kataloogide haldus.

Kõike seda pakub T.O.M.-i (*Translator's Office Management*) projekti haldamise moodul (*T.O.M. project management module*), nii vähemalt väidab JovoSofti veebileht (JovoSoft 2007).

Ja oleks hea, kui tõlkemagistrant saaks selle ja teiste sarnaste projektijuhtimiskursside kohta ülevaate ülikoolist. Ülevaade võiks hõlmata eri programmide võimalusi, sobivust üksiktõlkijale, tõlkebüroole, tõlkeosakonnaga ettevõttele, võrdlevat analüüsi.

Et teemakäsitus ei piirduks vaid passiivse ülevaate saamisega, vaid üliõpilane peaks omandama ka praktilisi kogemusi, siis tuleks projektijuhtimiskursside kasutamine ühitada mingi õppeotstarbelise tõlkeprojekti läbiviimisega. Hästi sobiks seda rakendada näiteks sedalaadi tõlkeprojekti juures, mida tehnikatõlke teise mooduli jooksul tuli üliõpilastel täita 2007/2008. õppeaasta sügissemestril. Nimetatud projekti raames oli tarvis tõlkida pikem tekst, selleks tuli jaotada tööülesanded (tõlkimine, toimetamine, töö terminitega, projekti juhtimine), need täita ja tulemus tellijale esitada. Projektijuhtimiskursside rakendamine selles ülesandes oleks suure praktilise väärtusega. Asjaolu, et tehnikatõlget ja tõlketehnikat õpetavad eeldustekohaselt erinevad õppejõud, teeb töökorralduse keeruliseks, ent kui projektijuhtimiskursside on tõesti hea, siis peaks sellega olema võimalik planeerida ja hallata ka õppejõudude ressursi.

Praegu hinnatakse tõlkebüroodes uute töötajate palkamisel eelkõige tõlkija kogemust. See võiks muutuda. Ülikool peaks koolitama tulevast tõlkijat nii, et tööandja ootaks kogunud tõlkijate kõrvale just äsjalõpetanud magistrit, kes oma värskete ajakohaste teadmistega tooks ettevõttesse uusi tuuli ning oskaks hinnata ja parandada olemasolevaid tehnilisi lahendusi ning optimeerida tööprotsesse. Suurem tööjõudlus, parem töö kvaliteet ja sellest tulenevalt vääriskam sissetulek saavad tihti alguse just sealt.

Kui Eesti ülikoolid suudaksid anda tõlkemagistrile oskuse siduda tõlkija töö spetsiifikat, tõlketooriat ja tehniliste lahenduste võimalusi, on loota, et tulevastes teadustöodes üle maailma leiavad tsiteerimist ka meie ülikoolide lõpetanute tööd.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli uurida tõlketarkvara, selle kasutamist ja õpetamist tõlkemagistrantidele ning teha järeldusi koolitusvajaduse kohta.

Töö annab ülevaate tõlketarkvara kujunemisloost ning praegu kasutusel olevatest süsteemidest. Kuna eesmärgiks oli välja selgitada koolitusvajadus ning ettepanekud õppekava sisu kohta, siis oli kõigepealt tarvis välja uurida, kas üldse ja kui palju tõlketarkvara kasutatakse. Eeldades, et suur osa tõlkijaid on otseselt või kaudselt seotud tõlkebüroodega, siis oli võimalikult ülevaatliku teabe saamiseks otstarbekas küsitleda Eesti tõlkebüroosid. Lisaks avaldasid bürood arvamust ka praeguse koolituse taseme kohta ning ütlesid välja oma ootused. Vastustest selgus, et eelkõige oodatakse tõlkemagistrandilt paremat üldist arvutioskust ning üldisi teadmisi tõlkemäludest, võimet ise õppida.

Nagu tõlkija on tõlkebüroo töödes üks osaline, nii on tõlkebüroo ise enamasti lüli suures protsessis, kus on seotud globaliseerimine, internatsionaliseerimine, lokaliseerimine ja tõlkimine. Tarbetekste, eriti tehnikatekste vajavad ettevõtted on hakanud oma kulude optimeerimiseks ja tulemuste parandamiseks kavandama vajalikke tõlketegevusi kohe algaasis, juba teksti loomise käigus. See on ala, mis esitab tõlkijatele uusi väljakutseid, nõudes kõigepealt protsesside olemuse ja seejärel infotehnoloogiliste abivahendite võimaluste tundmist. Selles suunas võiks käesoleva töö teemat tulevikus edasi arendada.

Küsitlustulemused ning teoreetikute ja praktikute seisukohtade analüüs lubab järeldada, et ülikool peaks edaspidigi kandma eelkõige harivat rolli (*educate*) ning andma tugeva teoreetilise põhja, kirjeldama protsesse ja seoseid nii sügavuti, ajaloolises plaanis, kui laiuti, tänapäevaseid majandus- ja kultuuriseoseid silmas pidades. Ülikooli osa on anda ka esmased teadmised tõlketarkvara toimimispõhimõtetest ja otstarbest. Oskuste arendamine ja lihvimine peaks aga toimuma praktika käigus, tõlkebüroos või ettevõttes, kus tõlketarkvara aktiivselt kasutusel on.

Küsitluse põhjal valminud magistritööd on kättesaadavad ka vastanud büroodele. Loodetavasti panid intervjuud ja valminud analüüsid büroode töötajaid ennastki kõrvalt vaatama ning oma töömeetodeid, töökorraldust ja positsiooni värske pilguga hindama ning julgemalt ka ülikoolile nõudmisi esitama.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Austermühl, F. (2003). Localization and translator training, an online conference 20-29 November 2003. [On-line]. http://isg.urv.es/seminars/2003_localization_online/austermuehl.html (21.04.08)
- Benis, Michael. (1999). [WWW]. Translation memory from O to R. [WWW]. <http://www.transref.org/default.asp?docsrc=/u-articles/Benis3.asp> (13.04.08)
- Bernardini, S. (2004). The theory behind the practice: Translator training or translator education? In Kirsten Malmkjær (ed.) *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins
- Competence:Hypotheses and Methodological Problems in a Research Project". In:Beeby, A.; Ensinger, D.; Presas, M. (eds.) *Investigating Translation*. Amsterdam: John Benjamins, p99-106. [WWW]. <http://www.fti.uab.es/pacte/publicacions/Benjamins2000.pdf> (18.04.2008)
- Craciunescu, O., Gerding-Salas, C., Stringer-O'Keeffe, S. (2004) *Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating?* [WWW]. <http://accurapid.com/journal/29computers.htm> (13.03.08)
- EKI 2000. Standardi EVS 8:2000 rakendusjuhend. [WWW]. http://www.eki.ee/itstandard/2000/EVS8_rakendusjuhend.pdf (16.04.08)
- Esselink, Bert. (2000). *A Practiac Guide to Localization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Euroülikool. (2008). Tõlketeaduskonna bakalaureuse- ja magistriõppe õppekavad. [On-line]. <http://www.eurouniv.ee/index.php?main=358> (17.04.08)
- Göpferich, S. (2000). Technische Redakteur als Global Player: Berufspraxis und Anforderungen an die Ausbildung der Zukunft. [WWW]. <http://www.doku.net/artikel/dertechnis.htm> (17.04.08)
- Hutchins, W.J. (2001). *Machine translation over fifty years*. [WWW]. <http://www.hutchinsweb.me.uk/HEL-2001.pdf> (16.03.2008).

- Hutchins, W.J. (2004). *Machine translation and computer-based translation tools: what's available and how it's used*. [WWW]. <http://www.hutchinsweb.me.uk/Valladolid-2004.pdf> (17.04.08)
- Internationalization Training & Consulting. (2008). Internationalization & Localization Workshops. [WWW]. <http://www.i18n.ca/workshops/index.htm#TMS> (16.04.2008)
- JovoSoft. (2007). T.O.M. Translator's Office Manager® [WWW]. http://www.jovo-soft.de/E_PI_Projects.php (12.04.08)
- Koit, Mare. (2003). Masintõlge ja kus temast kasu on? [WWW]. http://www.ria.ee/lib/am-2001-2005/6569_558.HTM (16.03.08)
- LISA. (2005). The Globalization Insider. [WWW]. http://www.lisa.org/globalizationinsider/2005/06/wikipedia_local.html (23.04.2008)
- LISA. (2008a). Internationalization. [WWW]. <http://www.lisa.org/Internationalization.58.0.html> (16.04.08)
- LISA. (2008b). Internationalization. [WWW]. <http://www.lisa.org/Globalization-Techno.63.0.html> (17.04.08)
- LISA. (2008c). About Globalization. Seven Habits. [WWW]. <http://www.smp-m.com/Structuring-Globaliz.54.0.html> (18.04.2008)
- Malmkjaer, K. (2006). Translation programmes and the market. [WWW]. www.lang.ltsn.ac.uk/resourcedownloads.aspx?resourceid=2421&filename=malmkjaer.doc
- Massey, Gary (2005). Process-Oriented Translator Training and the Challenge for E-Learning. [WWW]. <http://www.erudit.org/revue/meta/2005/v50/n2/011006ar.html> (22.03.2008)
- Mossop, B. (1999) School, practicum and professional development workshop: toward a rational sequence of topics. [On-line]. <http://www.geocities.com/brmossop/Schoolandpracticum.htm> (19.04.2008)

Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St Jerome Publishing.

PACTE. (2000). *Acquiring Translation*

Praust, Valdo. (1998). Infoühiskond ja selle teetähised. [WWW]. <http://www.riso.ee/et/pub/1998it/12.htm> (16.03.08)

Pym, A. (2001). Online publications. [On-line]. <http://www.tinet.org/~apym/online/translation/esselink.pdf> (18.04.2008)

Pym, A. (2007). Teaching strategies for work with online documentation translation memories, and content management.[WWW]. <http://www.tinet.org/~apym/online/training/training.html> (18.04.2008)

Reiss, K. (1993) *Texttyp end Übersetzungsmethode. Der operative Text. 3., unveränderte Auflage*. Heidelberg:Groos

Schmitz, K.-D. (2005). Internationalisierung und Lokalisierung von software. [WWW]. http://www.iim.fh-koeln.de/lion2005/presentationen/kds_IntLok.pdf (16.04.08)

Snell-Hornby, Mary. (1994) *Übersetzungswissenschaft - eine Neuorientierung : zur Integrierung von Theorie und Praxis*. 2.Auflage. Tübingen: Francke

Tallinna Ülikool (2008a). Magistriõpe 2007/2008 õppeaasta õppekavad. [On-line].<http://www.tlu.ee/?LangID=1&CatID=857&ArtID=7339&action=article> (22.04.2008)

Tallinna Ülikool. (2008b). Õppeainete kataloog. [On-line]. http://www.tlu.ee/?LangID=1&CatID=636&subAction=CourseData&Language=EST&ID_AINE=62221&ID_SEM=&SearchString=ftk7114&ID_TEAD=&ID_OSAK=&ID_TOOL=&Limit=0&ID_SEM_SELECT=&ID_KEEL (20.04.08)

Tanner (2003). Terminologieextraktion – TANNER AG. [WWW]. http://www.tanner.de/de/fachportal-technische-dokumentation-redaktionssysteme/artikel/technische-dokumentation/terminologie/abz_07_03_terminologie_extraktion.html (17.04.08)

- Tartu Ülikool. (2008a). [On-line]. Õppekava „Kirjalik tõlge” vaatamine. <https://www.is.ut.ee/pls/ois/!tere.tulemast> (21.04.2008)
- Tartu Ülikool. (2008b). [On-line]. Õppekava Kirjalik tõlge (2539) sisu 2007/2008 sisseastunutele. <https://www.is.ut.ee/pls/ois/!tere.tulemast> (21.04.2008)
- Tartu Ülikool. (2008c). [On-line]. Õppeaine FLGR.04.404 vaatamine. <https://www.is.ut.ee/pls/ois/!tere.tulemast> (21.04.2008)
- Toury, Gideon. (1998). A Handful of Paragraphs on 'Translation' and 'Norms'. [WWW]. <http://www.tau.ac.il/~tourney/works/gt-tr&no.htm> (4.04.2008)
- Translation DG. (2005) Translation Tools and Workflow. Luxembourg
- Translation Portal. (2008). [On-line]. Training Translators. <http://www.translationdirectory.com/article41.htm> (24.04.2008)
- Translationzone. (2007) SDL MultiTerm 2007 Extract. [WWW]. <http://www.translationzone.com/en/products/sdltmultitermextract/> (17.04.2008)
- WIKIPEDIA. (2008). Computer-assisted translation. [WWW]. http://en.wikipedia.org/wiki/Computer-assisted_translation (14.03.2008)
- Volk, Martin. (1997). Das Evaluieren von Software für die maschinenunterstützte Übersetzung. [WWW]. http://www.ling.su.se/DaLi/volk/papers/ASTTI_97.pdf (21.03.2008).
- Yuste, E. (2005). Computer-aided technical translation workflows - man-machine in the construction and transfer of corporate knowledge. [WWW]. http://www.linguistik-online.de/23_05/yuste.html (17.04.08)

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Turg ja teenused

1. Milliseid teenuseid pakute: suuline, kirjalik, lisateenused?
2. Millised keelesuunad?
3. Tõlkemaht keskmises kuus?
4. Tõlketeenuste käive aastas?
5. Vahendajate ja tõlke lõppklientide arvuline suhe klientide hulgas?
6. Suurima müügituluga teenus ja kliendigrupp?
7. Millist lisaväärtust pakub büroo tõlkele?
8. Büroo positsioon turul?
9. 5 konkurenti?
10. Kuidas end neist eristate?
nt kiire teenus; valik lisateenuseid; mugav teenindusprotsess (lase selgitada); keskendumine mingile turunishile, kus konkurendid teenust ei paku; kõrgelt kvalifitseeritud tõlgid; pikaajaline kogemus; lai teenindusvõrgustik (esindused mitmes linnas) jne
11. Kuidas leiata kliente?
12. Mida peate riskiks endale?
nt seadusemuudatused ehk seadusandlik risk; aga ka majandusriskid; töötajate äravool Euroopasse jne
13. Tõlketuru väljavaade 3-5 a
Kas turg laieneb; jääb samaks; turu kasv aeglustub (palun põhjendada)?
14. Kas turg pigem konsolideerub või tuleb uusi tegijaid?
väiksemad firmad ühinevad või ostetakse suuremate poolt) või vastupidi on turule järjest tulemas uusi firmasid
15. Kas on oodata mõne suure väljamaise büroo tulekut?
siseneks turule, kas siis mõne kohaliku firma ära ostmisega või oma kontori avamisega
16. Kas ise pakute või plaanite pakkuda teenuseid väljaspool Eestit?

Büroo ja töökorraldus

17. Töötajate funktsioonid: kui palju tõlkijaid, toimetajaid, administratiivtöötajaid, muid (kes)?
Põhikohaga, lepingulisi.
18. Kelle vahel liiguvad projekti failid ja projekti kohta käiv info?
19. Milline info antakse tõlkijale: tööjuhend (mis selles sisaldub?), terminibaas?

Suhtlus

20. Kuidas tõlkija suhtleb toimetajaga?
21. Büroo kliendiga?
22. Tõlkija kliendiga?
Kas otsekontakt on lubatud?

Koolitus ja tagasiside

23. Tagasiside tõlkijale: kes ja kuidas?
24. Tagasiside kliendilt: kas saab ja kuidas kasutatakse?
25. Töötajate koolitus: kus, kuidas, kui tihti?
26. Koostöö ülikoolidega?
Nt töötajate koolitus, praktikandid, loengud ülikoolis

Tõlkija valik

27. Milliste kriteeriumide järgi valite tõlkijat?

28. Kas on oluline, et samale kliendile tõlgiks pidevalt sama tõlkija?
29. Kuidas tõlgite muudesse keeltesse peale eesti, tõlkija emakeele mõttes?

Kvaliteet

30. Kuidas määratlete tõlkekvaliteeti, mida ootate tõlkijalt?
31. Kuidas määratlete tõlkekvaliteeti, mida büroo klientidele pakub?
32. Kas on olemas kirjapandud kvaliteedikriteeriumid, sanktsioonid?
33. Kes ja kuidas jälgib kvaliteeti?
34. Mida teete kvaliteedi parandamiseks?
35. Kas ootate tõlkijalt pigem lähteteksti teisendamist või sihtkeeles toimiva teksti kirjutamist?
36. Kui originaalis on sisuviga ja kliendilt küsida ei ole võimalik, siis peaks tõlkija ilmselt lisama kaaskirjaga kommentaari? Aga kas vea peaks failis ära parandama või mitte?
37. Mida büroo ise sellises olukorras teeb?
38. Milliseid kompromisse tohib tõlkija kiirtöö puhul teha?
39. Milliseid kompromisse on büroo ise valmis kiirtöö puhul tegema?

Arvestus ja tasud

40. Mahuarvestuse meetod?
lk = 1800 märki koos tühikutega vms
41. Kas on tõlkijale mahu miinimumnormid?
42. Milline on palgasüsteem?
sh aja/mahupõhine, tulemus-, ületunni-, muud tasud, preemiad
43. Kas ja kuidas sõltub tasu konkreetse projekti omadustest?
keerukus, kiirus, keeled, failivorming jne
44. Kas tasu sõltub tõlkija omadustest?
staaž, haridus jne

Tõlkeabiprogrammid

45. Kas kasutate tõlkeabiprogramme?
tõlkemälu jms
46. Kas eeldate tõlkijalt nende kasutuse oskust või eelistate ise koolitada?
47. Milliseid sellealaseid oskusi peaks tõlke magistriõppest rohkem saama?
48. Kas töötajaid varustatakse programmidega? Lepingulised?
49. Kas on kasutusel üldised (kliendisõltumatud) mälad?
50. Kas ja kes korrastab tõlkemälusid?
51. Projektijuhtimise tarkvara: kas kasutate, millist ja kas olete rahul?

Lõpetuseks

52. Millised on büroos töötamise eelised tõlkija jaoks?

Lisa 2. „Projekti ettevalmistamise ja projektitarkvara“ aineprogramm

AINEPROGRAMM

Aine nimetus: SAA 7107, SAM6110 Projekti ettevalmistamine ja projektitarkvara

Õppejõud: Sigrid Salla

Ainepunkte: 4 AP, eksam

Aeg ja koht: Loengud: I kl 14.00-15.30 U-213 (5.02 toimub 2 loengut: 14.00-17.15)

Tölkemagistrantide seminarirühm kl 12-13.30 K-541,

Vabaaine ja valikaine õppijate seminarirühm kl 15.45-17.15 U-213

Eesmärk:

Eesmärk: Anda teoreetiline ülevaade projektitöö põhimõtetest ning praktiline kogemus projektitöö meetodite rakendamisest ja tervikliku projektiplaani koostamisest projektijuhtimise tarkvara kaasabil.

Töökorraldus:

Kursus koosneb loengutest, lähi- ja e-õppena toimuvatest seminaridest ja iseseisvast tööst näidisprojekti ja kirjandusega. E-õppena (IVA keskkonnas või meili teel) toimuvatest seminaridest, loengutest (lähiõppe asemel) teatakse võimalusel 1-2 nädalat ette. Seminaril arutatakse esitada iseseisv töö IVAs. Kursuse jooksul tuleb rühmatööna (4-5 inimest) koostada näidisprojekti plaan, mis esitatakse hindamiseks kursuse lõpus. Seminaride eesmärgiks on harjutada olulisemate projektitöö meetodite kasutamist nii üldharjutuste kui ka õppeprojektide abil. Seminarides osalemine on kohustuslik; üle 4 korra puudunud üliõpilased eksamile ei pääse (kursus tuleb sooritada uuesti). Mõjuval põhjusel puudunud seminaril võib erandkorras asendada iseseisva lisatööga (kokkuleppel).

Konsultatsioon: 1) õppetöö korraldus: riigiteaduste osakond, tel 6 409 455

2) õppejõu kontakt: sigrid@tlu.ee, I kl 15.30-16.45 U-213;

Hindamine:

Kursus lõpeb eksamiga, milles hinnatakse teadmisi projektitööst nii loengul käsitletud materjali, trükitud loengukonspekti kui ka projektialase kirjanduse põhjal. Eksamihindest ca 90% moodustab näidisprojekti plaan ja teadmiste rakendamisoskus. Seminarides osalemise aktiivsus ja iseseisvate tööde õigeaegsus mõjutab eksamihinnat.

Abimaterjalid: S. Salla loenguraamat "Projektijuhtimine";

veebimaterjal: IVA õppekeskkonnas, tlu meiliaadressi kasutajatuurmus ja parool

Projektialane kirjandus:

- 1) Kohustuslik S. Salla loenguraamat "Projektijuhtimine" TLÜ kirjastus 2007;
- 2) Valikuline: soovitavalt valida 1 projekriteemaline raamat, näiteks TLÜ raamatukogus:
 - M. E. Goldrat; "Kritiline abel". 1999 Tallinn (7 eksemplari ka sotsioloogia osakonnas)
 - S. Salla, A. Perens, A. Viitvere jt "Projektijuhtimise käsiraamat". 1999-2008 Äripäeva Kirjastus
 - Müügil: M. Tees "Projektijuhtimine." Äripäeva kirjastus, 2007.
 - Rahvusvaheline projektijuhtimise käsiraamat, 2001. Tallinn.
<http://www.sisemin.gov.ee/ministeerium/trykised.html> (eesti/vene ja inglise keeles)
 - A. Perens "Projektijuhtimine". 1999 Tallinn
 - S. Baker, K. Baker. The Complete Idiot's Guide to Project Management. New York: Alpha Books, 1998 – TPU sotsiaalteaduste teatmesaalis.
 - A Guide to the Project management body of knowledge (PMBOK guide). Newton Square: Project Management Institute, 2002.
 - P. Mäkelä "Projektijuhtimine – toimimise ohjus verkostotalouudessa". Helsinki 1995
 - P. Silferberg "Ideasta projektiksi", Helsinki 1997
 - P. Virki ja A. Somermeri "Projektityö – kehittämissen moottori", Helsinki 1997

1. Õppetöö sisu ja ajakava (Õppejõul on õigus teha loenguid ja seminare e-õppena ning muuta teemade järjestust)	
	Teema, sisu lühikirjeldus
1. L (loeng)	Sissejuhatus projektijuhtimisse. Projektid organisatsioonides. Projektitöö määratlus: definitsioonid, projekti- ja tavatöö erinevused. Projektitöö eelised ja riskid. Projekti liigid. Projekti kui töömeetodi arenemine ja ajalugu. Organisatsioonitüübid. Projektid organisatsioonides. Projektorganisatsiooni struktuuriskeem. Projekti etapid.
2. L	Probleemide ja ideede analüüs. Projekti etapid. Eeletapp: probleemide ja vajaduste määratlemine; probleemide avastamise ja analüüsimise meetodid. Ideede genereerimise meetodid.
3.L	Projektiidee valik. Projekti eeluuring. Ideede sõelumine. Taustauuringud: lähteolukorra (SWOT), konkurentsi- ja sidusrühmadeskkonna analüüs, turu-uuring, tasuvus-, riskianalüüsid.
1. S (seminar)	Probleemipuu. Ideede genereerimine Seminariks koostada oma projekti kohta probleemipuu ja eesmärgipuu.
4. L	Ülesanne ja eesmärgid. Projekti loogiline maatriks. Projektide valikukriteeriumid. Projekti lähteülesanne, otsesed ja kaudsed eesmärgid. Logframe
2.S	Esitada parandatud probleemipuu, eesmärgipuu ja sidusrühmadeskkond mind map tehnikas Koostada projekti loogiline maatriks
5. L	Toetuse taotlemine EL struktuurifondidest. Projektitaotluse tüüposad. Projektettepanek. Projekti toetuskonkursil osalemine. Projekti hindamise, valiku protseduur ja kriteeriumid
3. S	Logframe esitamine Iseseisvalt ette valmistada projekti presentatsioon, projektettepanek
6. L	Projekti planeerimine. Planeerimise eelised ja riskid. Planeerimise etapid. Plaani ülesehitus ja funktsioonid. Plaani I osa: määratlus.
4.S	Projekti presentatsioon: projekti lühitlaotluse ja slaidide esitamine, kokku 5-6min). Projektide hindamine punktmeetodiga Iseseisvalt koostada plaani I osa: määratlus.
7. L	Tegevuste planeerimine., Ajagraafikute koostamine GANTT tehnikas. Meeskonna komplekteerimine Gantt-tehnika projektijuhtimise programmides. Töölepingud, ametijuhendid ja ametikirjeldused. Tegevuste määratlemise ja ajastamise meetodid. Ülesannete hierarhiaskem (WBS). Projekti teostamisprotsessi kaardistamine: võrkgraafikud (PERT)
5. S	Harjutus 3: Ajastamistehnikate harjutamine rühmades (case: pulm). Iseseisvalt koostada näiteprojekti WBS-skeem.
8. L	Teostusetapid. Tegevusnimestik. Töömäära ja kestuse määramine. Projekti ajavarude planeerimine. Ajavaru tüübid. Kriitiline ahel ja rada. Kolmepunktmeetod. Tööjaotus, projektorganisatsiooni skeem. E. M. Goldrati teooria. Ajavaru ja ülesande kestuse planeerimine Projekt- ja katusorganisatsiooni skeemi koostamine.
6. S	MS Project praktikum. Näiteprojekti WBS skeemi esitus ja arutelu. Iseseisvalt koostada Gantti graafik
9. L	Võrkgraafikud. Koormuse ühtlustamine. Projektorganisatsiooni skeem.
7. S	GANTT-graafikute ja projektorganisatsiooni skeemide esitus Iseseisvalt koostada võrkgraafik koos kriitilise tee, ajapuhvrite ja teostajatega
10. L	Kulukalkulatsioon. Juhtimisplaan. Projekti sisemised ja välised riskid. Projektiplaani tüüpvead. Kommunikatsiooni ja dokumenteerimise põhimõtted. Riskide pingeriid. Plaani komplekteerimine. Eelarve koostamise põhimõtteid. Sisemine ja väline rahastamine. Rahastamisaotluse koostamine ja esitamine
8. S	Näiteprojekti võrkgraafiku esitamine Iseseisvalt koostada projekti eelarve, rahastajate tabel, kulu- ja tuludiagrammid
11. L	Projekti teostamine ja lõpetamine. Juhtimistestid. Juhi tüübid. Blake'i ja Moutoni juhtimisruut. Projekti juhtimise kutsestandard.
9. S	Projekti eelarve, rahastajate tabeli, kulu- ja tuludiagrammide esitamine Optimeerida Gantt ja Pert graafikuid, kaotada ressursikonfliktid ja ülekoormuse perioodid.

T&K :